

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra sociologie

Život seniorů v česko-polském pohraničí a jeho specifické znaky
Bakalářská práce

Autor: Eva Mravcová
Studijní program: B6703 Sociologie
Studijní obor: Sociologie obecná a empirická
Forma studia: Prezenční
Vedoucí práce: Joukl Miroslav, PhDr. PhD.

Hradec Králové, 2018

Zadání bakalářské práce

Autor: Eva Mravcová

Studium: F14BP0118

Studijní program: B6703 Sociologie

Studijní obor: Sociologie obecná a empirická

Název bakalářské práce: **Život seniorů v česko-polském pohraničí a jeho specifické znaky**

Název bakalářské práce AJ: Life of the Seniors in the Czech-Polish Border and its specific Features

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Bakalářská práce představuje empirické šetření. Cílem je zjistit, jak senioři vnímají život v česko-polském pohraničí, zda jsou se životem v pohraničí spokojeni, jaké problémy řeší, jaká jsou jejich očekávání z hlediska kvality jejich života a kteří aktéři podporují zvládnutí stárnutí v místě jejich bydliště. Jedním z problémů je řešení otázky, zda jsou rozhodnuti v pohraničí i nadále bydlet, nebo mají záměr se z pohraničí vystěhovat, jaké znaky nese jejich identita s prostředím, kde žijí. Terén a výběr vzorku bude upřesněn v průběhu realizace úkolu. Budou použity smíšené metody analýza dokumentů, řízené rozhovory, pozorování.

Čapka, F., L. Slezák, J. Vaculík. 2005. Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce. Brno: CERM. Džúrová, D. 2002. "Regionální aspekty stárnutí české populace." Demografie 44 (1): 34-37. Gruss, P. 2009. Perspektivy stárnutí z pohledu psychologie celoživotního vývoje. Praha: Portál. Kubalčíková, K. 2006. Přirozené prostředí jako významný aspekt poskytování sociálních služeb seniorům. In: Glosova, D. a kolektiv. Bydlení pro seniory. Brno: ERA Houžvička, V., L. Novotný. (eds.). 2007. Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí. Sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Jeřábek, M. 2001. Reflexe regionálního rozvoje pohraničí České republiky. Praha: Sociologický ústav AV ČR. Nešporová, O., Svobodová, K., Vidovičová, L. 2008. Zajištění potřeb seniorů s důrazem na roli nestátního sektoru. Praha: VÚPSV. Sýkorová, D. 2007. Autonomie ve stáří. Kapitoly z gerontosociologie. Praha: Sociologické nakladatelství. Temelová, J., J. Novák, L. Pospíšilová, N. Dvořáková. 2011. Každodenní život, denní mobilita a adaptační strategie obyvatel v periferních lokalitách. Sociologický časopis 47(4). Vidovičová, L. 2008. Stárnutí, věk a diskriminace nové souvislosti. EDIS, Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, Brno.

Garantující pracoviště: Katedra sociologie,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Miroslav Joukl, Ph.D.

Oponent: Mgr. Josef Bernard, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 24.11.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením svého vedoucího bakalářské práce PhDr. Miroslava Joukla PhD. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 26. 6. 2018

Anotace

MRAVCOVÁ, EVA. *Život seniorů v česko-polském pohraničí a jeho specifické znaky*. Hradec Králové: Filozofická fakulta. Univerzita Hradec Králové, 2017/2018.

Bakalářská práce představuje empirické šetření. Cílem práce je identifikovat specifické problémy spojené se životem seniorů a se stárnutím seniorů v daném regionu, jakým jsou vystaveni problémům, jak je řeší, jak jsou spokojeni s životem v regionu, zvláště pak, je-li pro seniory v pohraničí zajištěn dostatečný přístup k potřebným službám. Terén výzkumu tvoří oblast obce Javorník ve Slezsku. Hlavní metodou jsou řízené rozhovory podle připraveného scénáře.

Klíčová slova: Senior, stárnutí, pohraničí, Javorník

Abstract

MRAVCOVÁ, EVA. *Life of the Seniors in the Czech-Polish Border and its specific Features*. Hradec Králové: Philosophical faculty. University of Hradec Králové 2017/2018.

The bachelor thesis is an empirical survey. The aim of this study is identification of the specific issues connected with the life of the seniors and with ageing in the selected region. Which are their issues, how they solved it, whether they are living in a borderland satisfied. Very important aspect is to find out if there is provided enough services needed by seniors. The landscape of the research is the Javorník city in the Jeseník area, which belongs to Czech historical area Slezsko. A qualitative method has been employed with the use of interviewing techniques aligned with a pre-prepared scenario.

Key words: Senior, ageing, borderland, Javorník

Obsah

Úvod	9
1 Současný stav poznání	11
1.1 Problematika stáří a stárnutí	11
1.1.1 Gerontologie	11
1.1.2 Gerontosociologie	12
1.1.3 Stárnutí a populační stárnutí obyvatelstva České republiky	12
1.1.4 Stáří	15
1.1.5 Chápání stáří v současné společnosti	17
1.2 Pohraničí jako specifický region	19
1.2.1 Vymezení pohraničí	19
1.2.2 Soudobé problémy spojené s periferizací pohraničí	21
1.2.3 Popis zkoumaného terénu	23
2 Teoretická východiska a empirické šetření	28
2.1 Teoretická východiska	28
2.1.1 Gerontosociologické teorie	28
2.1.2 Osobní autonomie	29
2.1.3 Shrnutí	32
2.2 Empirické šetření	33
2.2.1 Cíl a výzkumné otázky	33
2.2.2 Metoda a technika	34
2.2.3 Populace a výzkumný vzorek	35
2.2.4 Zpracování dat s dílčími výsledky	37
Závěr	57
Seznam použité literatury	60
Příloha č. 1 - Ukázkový rozhovor s respondentem 1	63
Příloha č. 2 – Mapka města Javorník	79

Příloha č. 3 – Fotografie domova důchodců	80
Příloha č. 4 – Fotografie knihovny respondenta 4	80

Úvod

Na seniory se v západní společnosti pohlíží různým způsobem, včetně takových přístupů, podle nichž senioři představují pro populaci v produktivním věku spíše přítěž, nemocné, nemohoucí a nesoběstačné jedince, o které se mladší generace musí starat a vydělávat na jejich důchody.

Demografové upozorňují na ekonomické důsledky stárnutí, ty jsou interpretovány v termínech krize, spojované s enormními náklady na finanční, zdravotní a sociální zajištění zvyšujícího se počtu důchodců. [Sýkorová 20074: 43]

Stáří je vnímáno negativně, lidé na stárnutí nechtějí myslet, mají z něj strach. Seniors tak často nechávají bez povšimnutí, na okraji společnosti, jejich názory neberou vážně, v horších případech je pak využívají nebo diskriminují. Bohužel si často neuvědomují, že právě senioři vychovávali nás, mladší generace, sami pracovali pro naše blaho a že stáří čeká většinu z nás.

Téma bakalářské práce jsem si vybrala zejména z toho důvodu, že stáří a stárnutí je aktuálním předmětem výzkumu mnoha odborníků, a to nejen v sociologii, ale i v ostatních společenských vědách a zároveň se zajímám o názory seniorů na vlastní život a zajištění jejich potřeb v oblasti pohraničí, která se odlišuje od vnitrozemí historií i rozvojem.

V bakalářské práci se zaměřuji na některé aspekty života seniorů v česko-polském pohraničí, konkrétně ve městě Javorník, které náleží k okresu Jeseník na severu Olomouckého kraje České republiky a k historickému území Slezsko.

Cílem práce je identifikace specifických problémů spojených se životem seniorů ve městě Javorník, které se nachází v česko-polském pohraničí. Proto je účelné zjistit, jakým jsou senioři vystaveni problémům, jak je řeší, kteří aktéři hrají v jejich životech důležitou roli a jestli jsou v místě jejich bydliště zajištěny sociální služby.

Teoretická část práce demonstruje současný stav poznání. Je rozdělena na dvě kapitoly – první kapitola přibližuje problematiku stáří a stárnutí, druhá kapitola vymezuje pohraničí jako specifický region.

Kapitola s názvem „Problematika stáří a stárnutí“ začíná přiblížením a vysvětlením pojmů gerontologie a gerontosociologie ve dvou samostatných podkapitolách. Další podkapitola vysvětluje, co je to stárnutí a nastiňuje situaci populačního stárnutí v České republice. Kapitola obsahuje demografická data o současné situaci a prognózy o vývoji věkového složení českého obyvatelstva do roku 2 100. Třetí podkapitola vysvětluje pojem stáří jeho specifika a fáze. Čtvrtá podkapitola se zabývá problémy chápání stáří v dnešní společnosti, problematice negativního vnímání stáří, malé prestiže péče o seniory a výsledky konstruování sociální reality

Kapitola dvě nese název „Pohraničí jako specifický region“. V první podkapitole se zabývám vymezením pojmu pohraničí a typologií tohoto vymezení. Další podkapitola řeší soudobé problémy, které jsou spojeny s periferizací pohraničí, jako je například velká vzdálenost periferie od centra. Ve třetí podkapitole popisují terén zkoumání, tedy město Javorník, základní informace o poloze, obyvatelstvu, historii a vybavenosti města.

Druhá část práce nejprve nastiňuje teoretická východiska, ze kterých vychází empirický výzkum, to znamená informace o gerontosociologických teoriích a osobní autonomii. Posléze je realizováno empirické šetření. Jsou stanoveny cíle, výzkumné otázky, metoda a technika výzkumu, technika sběru dat, populace a výběr vzorku. Následně je provedena analýza dat s prezentací dílčích výsledků. Tato zjištění představují odpověď na výzkumné otázky.

Závěr shrnuje a popisuje zjištěné skutečnosti a předkládá návrh na možnost dalšího zkoumání problematiky. V Příloze 1 je zahrnut ukázkový rozhovor s Respondentem 1.

1 Současný stav poznání

1.1 Problematika stáří a stárnutí

1.1.1 Gerontologie

Tématem stáří a stárnutí se zabývá věda, nesoucí název gerontologie. Podle sociologické encyklopedie vychází zejména z poznatků obecné biologie, medicíny a psychologie, zabývá se metodami prevence předčasného stárnutí a také zásadami péče o starého člověka, který trpí programující ztrátou jednotlivých schopností. V. Pacovský rozděluje gerontologii na tři hlavní podobory:

1. teoretická gerontologie – tvoří teoretický základ pro praktickou činnost spojenou s péčí o starého jedince
2. klinická gerontologie – zkoumá nemoci stáří a možnosti jejich léčby
3. sociální gerontologie – zkoumá vzájemné vztahy seniora a společnosti

Mezinárodně uznávaným oborem se stala v roce 1939, kdy vzniklo první mezinárodní sdružení pro výzkum stárnutí. Roku 1950 byla založena International Association of Gerontology. V Československé republice vznikla Gerontologická společnost při Lékařské společnosti J. E. Purkyně v roce 1962. Kromě výše jmenovaných odborných společností vzniklo množství zájmových sdružení, nadací a organizací, pro které se cílem stalo svépomocné obhajování zájmů starších lidí.

Význam gerontologie nabírá stále více na důležitosti v souvislosti s poznáním, že působením různých faktorů se zvyšuje podíl seniorů ve společnosti. Existuje velké množství akcí, které mají upozornit na rizika segregace starých lidí a přispívat k jejich integraci do společnosti. Společenská prestiž této věkové kategorie klesá, zejména protože jsou její členové ekonomicky neaktivní a vyžadují specializovanou péči. Jejím postavením a péčí se zabývá gerontosociologie, která se ztotožňuje se sociální gerontologií. [Sociologická encyklopedie sociologického ústavu akademie věd]

1.1.2 Gerontosociologie

Velký sociologický slovník vymezuje gerontosociologii (sociální gerontologii) jako vědu zabývající se stárnutím a stářím jako sociálními kategoriemi, které modifikují svůj obsah podle společenského a kulturního kontextu a specificky pak skupinami tzv. starých lidí, jejich vnitřními problémy i jejich vztahem k jiným skupinám a pozicí ve společnosti. [Velký sociologický slovník 1996: 346-347]

Tato věda je poměrně mladou, začala se rozvíjet v půlce minulého století. Dana Sýkorová ve své knize *Autonomie ve stáří* píše, že řadou teoretiků je zde kritizován rychlý vývoj empirické gerontosociologie oproti teoretickému vývoji. To je přičítáno dlouhému upínání ke strukturálnímu funkcionalismu. Teprve nedávno se zde začaly objevovat perspektivy, které se v ostatních sociologických disciplínách objevovaly už od konce 60. let minulého století, jako je teorie směny, symbolický interakcionismus, fenomenologie, sociální konstruktivismus, teorie konfliktu a feministická teorie. Dnes je strukturální funkcionalismus stále zřejmý v empirické gerontosociologii, teoretické studium naproti tomu rozvíjí jako multiparadigmatické.

Rozvoji gerontosociologické teorie dluží mnohé i česká sociologie. Také v ní je převaha empirických výzkumů nad teoretickými pracemi naprosto evidentní a empirické práce často postrádají vazbu na konkrétní sociologickou perspektivu či paradigma. [Sýkorová 2007: 20]

1.1.3 Stárnutí a populační stárnutí obyvatelstva České republiky

Pacovský uvádí, že „stárnutí a stáří je specifický biologický proces, který je charakterizován tím, že je dlouhodobě nakódovaný, je nevratný, neopakuje se, jeho povaha je různá a zanechává trvalé stopy. Jeho rozvoj se řídí druhově specifickým zákonem. Podléhá formativním vlivům prostředí.“ [Pacovský 1981: 57]

Autoři knihy „Pohyb ve stáří je šancí“ stárnutí popisují jako zákonitý proces, který ale je ovlivnitelný. Každý člověk svým vlastním počínáním může proces stárnutí měnit. Některé stárnutí lze považovat za úspěšné. Úspěšným stárnutím rozumíme zachování si dobré kvality života, fyzickou a funkční zdatnost. Naopak

neúspěšné stárnutí znamená špatný zdravotní stav, nízkou funkční zdatnost až nesoběstačnost. [Matouš, Matoušová, Kalvach, Radvanský 2002: 11]

Statisticy stárnutí vidí jako nevratný proces, který je v první řadě určen chronologickým věkem. Ze sociologického hlediska lze věk považovat za stratifikační proměnnou. Sociální věk se pojí na životní fáze a etapy, přičemž je důležité mít na paměti, že věkové proporce jsou historicky proměnlivé. To je jasně viditelné u posouvání hranice mateřství, odchodu do důchodu apod. Statisticy nejčastěji definují seniora věkem 65 a více let, někdy také jako příjemce starobního důchodu.¹

Stárnutí obyvatelstva je „zákonitým efektem“ demografické tranzice, v jejímž rámci došlo k posunu od extenzivní k intenzivní demografické reprodukci, charakteristickým nízkou graviditou a mortalitou, resp. prodlužováním lidského života. Odborníky je označováno za základní populační proces 21. století. [Rabušic 2002: 4, Kučera: 2002a in Sýkorová 2007: 40]

Oproti západoevropským zemím se stárnutí české populace opozdilo a probíhá ve specifických podmínkách společenské a ekonomické transformace. [Kučera: 2002a in Sýkorová 2004: 40] Sýkorová uvádí, že i přestože je obyvatelstvo v České republice historicky nejstarší, jeho věková struktura se zatím řadí k evropskému průměru.

Pro současné věkové složení obyvatelstva České republiky je charakteristický relativně nízký počet a podíl dětí, silné zastoupení osob v ekonomicky aktivním věku a zatím nepřilíš vysoký počet a podíl osob ve vyšším věku. Dynamický bude budoucí vývoj věkové struktury a to v souvislosti se stárnutím populace. [Projekce 2013]

Podle Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2013), která prodloužila oproti předchozím projekcím projektované období do roku 2 100, nízká gravidita po roce 1993 vedla k prohloubení poklesu počtu a podílu dětí v populaci, který začal asi v polovině osmdesátých let. I přes to, že počet a podíl dětí v současné

¹ Zdroj: <https://www.czso.cz/csu/czso/6b004993a9> [Citováno 26. 5. 2018]

době roste, je stále nižší než na počátku století (16 %), a této úrovni již nikdy nedosáhne. Budoucí vývoj podílu dětské složky obyvatelstva bude odrážet vlny zvýšené porodnosti. Poslední vlna zvýšené porodnosti z minulého desetiletí povede k růstu podílu dětí do 15 let v populaci až do roku 2019 na 15,4 %. V dalších dvaceti letech pravděpodobně podíl dětí klesne na 12,1 %. Po zbytek hodnoceného období bude věková skupina dětí v populaci kolísat kolem 12-13 %.

U věkové skupiny 15-64 let nastanou významnější změny. Počet obyvatel v ekonomicky aktivním věku s velkou pravděpodobností dosáhl vrcholu v roce 2009 (7,43 mil). V dalším období bude počet klesat, jen v určitých intervalech (20. a 60. léta) dojde spíše ke stagnaci. Nejrychlejší redukce počtu nastane do roku 2020, protože tuto kategorii opustí silné ročníky narozené koncem 40. let a začátkem 50. let 20. století a vstoupí do ní slabé ročníky z přelomu 20. a 21. století. Další pokles bude zaznamenán na konci třicátých let, kdy početně silné ročníky 70. let a relativně početné ročníky začátku 80. let minulého století budou starší 65 let. Obyvatelstvo ve věku 15-64 let se tak podle střední varianty mezi léty 2040 a 2060 sníží z šesti milionů na pět, po krátké stagnaci až na 4,25 mil. v horizontu projekce. [Projekce 2013]

Poslední sčítání lidu v roce 2011 ukázalo, že v České republice žije necelých 1,6 mil. obyvatel starších 65 let. Od roku 1950, se tak tato věková skupina více než zdvojnásobila. Od sčítání lidu v roce 2001 proběhl ve věkové kategorii 65 a víceletých nárůst o 17 %. Pro starší populaci je typická feminizace, údaje z roku 2011 ukazují, že na 100 žen připadalo 67 mužů, je tedy zřejmé, že muži zpravidla umírají dříve než ženy. Nejvýraznější procentuální nárůst je v nejvyšších věkových skupinách tj. 95 a více let, je potřeba ale přihlídnout k velmi malé početnosti této věkové skupiny v roce 2001. Souhrnně se populace 65 a víceletých od roku 2001 rozrostla o 17 % a populace 85 a víceletých o 37 %. [Český statistický úřad 2014]

Nejvíce změn zasáhne právě tuto věkovou kategorii. Počty osob ve vyšším věku jsou ovlivněny přechodem početně silnějších generací z let 2. světové války do seniorského věku. Ve stejném věku jsou také osoby narozeny v prvních silných poválečných ročnících. Takto starých obyvatel bude výrazně přibývat i v následujících desetiletích. Na růst budou mít vliv zejména nepravidelnosti věkové

struktury a další očekávání prodlužování naděje dožití. Počet osob ve věku 65 a více let se do roku 2057, kdy by měl kulminovat, může téměř zdvojnásobit na 3,2 milionu. Do konce prognózovaného období lze očekávat pokles seniorů na 2,5 milionu, tedy počet, který stále převyšuje současnou úroveň. Základním rysem vývoje obyvatelstva České republiky v nadcházejících desetiletích bude jednoznačně progresivní stárnutí. [Projekce 2013]

Složení věkové struktury z 31. prosince 2016, zveřejněné na stránkách českého statistického úřadu ukazuje další nárůst věkové skupiny 65+. V roce 2016 se počet obyvatel nad 65 let zvýšil na 1,99 milionu, což je 18,8 % celkové populace České republiky. Ženské pohlaví přitom stále zastává většinový podíl a to 58,3 %. [Český statistický úřad 2017]

1.1.4 Stáří

Stáří označuje poslední fázi života, která má v odborné literatuře mnohé definice a pojetí.

Kalvach a Onderková jej definují jako fázi, v níž se nápadně projevuje involuce, souhrn involučních změn), se zhoršováním zdatnosti, odolnosti a adaptability organismu. Z medicínského hlediska hovoříme o involučním úbytku potenciálu zdraví. Často dochází k rozporům mezi stářím kalendářním (věkem člověka) a stářím biologickým (jeho zdatností, mírou involuce). Mnozí lidé jsou na svůj věk neobvykle zdatní a výkonní, jiní působí předčasně přestárlým (progerickým) dojmem. [Kalvach, Onderková 2006: 7]

Podobně stáří popisuje Mühlpachr, jako důsledek a projev geneticky podmíněných involučních procesů modifikovaných dalšími faktory (především chorobami, životním způsobem a životními podmínkami) a je spojeno s řadou významných změn sociálních (odchod a osamostatnění dětí, penzionování a jiné změny sociálních rolí). [Mühlpachr 2009: 18]

Mlynářová definuje tělesné (fyziologické stáří) jako úbytek sil a selhávání fyzických a duševních funkcí, jako konec biologického života a blízkost smrti. [Mlynářová in Schmeidler 2009: 39]

Podle Baltese stáří prezentuje poslední ontogenetickou vývojovou etapu člověka. Je zároveň tělesný, psychický, sociální a duchovní jev. Vyznačuje se plasticitou, variabilitou mezi funkcemi a osobami a vysokou mírou biografické individuality. Teprve patologie jako například stařecká demence, stanovuje této mnohotvárnosti hranice, a to zejména v oblasti dalšího vývoje. [Baltes in Gruss 2009: 11]

V průběhu stáří se jedinci mění, začátek této fáze životního cyklu nemá stejné projevy jako konec. Stáří lze nejjednodušeji periodizovat podle chronologického (kalendářního) věku. Z tohoto hlediska jej odborníci dále rozdělují do kategorií, které ale nejsou jednotné, v jednotlivých publikacích se toto členění může lišit:

Například Haškovcová člení stáří do tří období. Prvním je rané stáří neboli vyšší věk (60-74 let), druhým stařecký věk nebo vlastní stáří (75-89 let), třetím obdobím je dlouhověkost (90-99 let). [Haškovcová 2010: 20]

Podobně stáří člení Mühlpachr, s rozdílem zkrácení poslední etapy. Mladí senioři (65-74 let), staří senioři (75 – 84 let) a velmi staří senioři (75-84 let). [Mühlpachr 2004: 21]

Na dvě fáze pak stáří kategorizuje Vágnerová, a to na rané stáří (60-75 let) a pravé stáří (75 let a výše). [Vágnerová 2007: 299]

V knize Perspektivy stárnutí je uvedeno, že pro rané stáří, nebo také stáří třetího věku, je typická plasticita, sebevědomí a spokojenost se životem, v této době se senioři stále chtějí dále rozvíjet, učit se novým věcem, názorově jsou na vlně s mladšími generacemi. [Gruss 2009: 12-18] Pozdější stáří, tedy stáří od 75 let je označováno jako stáří čtvrtého věku. V této době může být až 95 % vrstevníků po smrti, dřívější optimismus seniorů se vytrácí a nastupuje demence. [Gruss 2009: 19-22]

1.1.5 Chápání stáří v současné společnosti

Dagmar Glosová píše, stáří v dnešní společnosti není vnímáno jako normalita, spíše jako stav nepřírozený a nezdravý – stáří a nemoci jsou brána jako synonyma. Světová zdravotnická organizace definovala roku 1987 zdraví jako „stav úplného tělesného, duševního i sociálního blaha“. Samotná definice navozuje pocit, že prožitek stáří je spíše požitkem dyskomfortu než blaha, prožitek nemocného individua. [Glosová a kolektiv 2006: 28]

Tato skutečnost je spojena s mnoha podmínkami, z nichž by dvěma měla být věnována největší pozornost: Obecně sdílený názor, že podmínkou kvalitního života je dobré zdraví, někteří považují zdraví a kvalitu života nebo zdraví a štěstí za synonyma [Haškovcová 1990 in Glosová a kolektiv 2006: 29] a reálný stav vnímání stáří v současné euro-americké civilizaci (západní společnosti), která je zaměřená na výkonnost a užitečnost ve výrobě schopném způsobu života, který seniory vyřazuje z plné participace na nabídkách životních příležitostí a tím je po sociální stránce dělá skutečně nemocnými. Péče o lidi ve stáří, stejně tak jako stáří samotné jako důležité téma nebylo nikdy nějak zásadní. [Glosová a kolektiv 2006: 29] Sýkorová se ve své knize s tímto názorem ztotožňuje, píše, že zdravotní a sociální péči o seniory je připisována nízká prestiž. Geriatrické sestry, lékaři nebo sociální pracovníci jsou v hierarchii svých profesí na spodních příčkách a to i z hlediska platového ohodnocení. I rezidenční péče má obvykle nižší úroveň. [Sýkorová 2004: 51] Aspirace starých lidí jsou limitovány nejen úbytkem vlastních sil, ale hlavně vztahem společnosti k fenoménu stáří. Naše kultura pěstuje kult dětství a mládí. [Glosová a kolektiv 2006: 29] Glosová ve své knize cituje Matouška: „Společenská pozice starých lidí je okrajová (...) stáří nemá autoritu.“ [Matoušek 1993 in Glosová a kolektiv 2006: 29]

Sýkorová uvádí, že sociálním markerem stáří je obligatorně stanovený věk odchodu do důchodu, jakkoliv se chronologický věk zdá být ke klasifikaci lidí jako „starých“ problematický i z biologického a psychologického hlediska. [Sýkorová 2007: 47] Podobně jako Glosová ukazuje na skutečnost, že významy stáří a stárnutí mají v současné západní kultuře převážně pejorativní, negativní konotace. Obraz

stáří a seniorů je spíše výsledkem sociálního konstruování nereality – zatížený mýty a stereotypy nebo diskreditujícími, stigmatizujícími atributy. [Sýkorová 2007: 49] Sýkorová odkazuje na Helenu Haškovcovou, která shrnuje typické mýty o stáří, vytvářené a udržované „moderním, mladým, úspěšným, ambiciózním a ekonomicky prosperujícím lidstvem“: mýtus falešných představ, který má být přímou úměrou životní spokojenosti seniorů s materiálním komfortem, mýtus zjednodušující demografie, jež určuje začátek stáří odchodem do důchodu, mýtus homogenity populace starých lidí a jejich potřeb, mýtus neužitečného času jakožto obrázek nic nedělajících penzistů profesně nezařazených v produktivní sféře společnosti a s ním spojený mýtus ignorace starších lidí, kteří jsou postaveni na vedlejší kolej. [Haškovcová 1990: 28-29 in Sýkorová 2007: 49] Tyto, mýty ať jsou jakkoli nepravděpodobné a neukazují skutečnost, tvoří základ diskriminace – ageismu i benevolentní ochrany „bezmocných“ a „infantilních“ seniorů – paternalismu. [Butler 1996, Hendricks 1986 in Sýkorová 2007: 49]

Právě ageismus je nejčastější formou diskriminace starých lidí, kterou můžeme definovat jako předsudečné a apriorní připisování určitých negativních vlastností a postojů členů určité věkové skupiny. Jsou jim přisouzeny negativní vlastnosti a negativní sociální status, který se nedá ovlivnit, stejně tak jako chováním není ovlivnitelná barva kůže či pohlaví. [Šiklová 2005 in Glosová a kol. 2004: 28]

1.2 Pohraničí jako specifický region

1.2.1 Vymezení pohraničí

Pohraničí je prostor, jehož území je velmi obtížné exaktně vymezit (oddělit od vnitrozemí), protože pro něj neexistuje žádné přesně určené ohraničení. Jako opačný příklad vymezení území může posloužit město, jež lze jednoduše oddělit od venkovského prostoru z toho důvodu, že vykazuje jasně definované administrativní hranice. Největší význam pro vymezení pohraničí má charakter hranice. Větší propustnost hranice značí větší území difúzně ovlivňováno hraničními efekty, tedy čím je na hranici více hraničních přechodů s odlišnou kvalitou nebo se tady hraniční kontroly vůbec nevyskytují, tím je také rozlehlejší pohraničí. Je důležité brát v úvahu významné úhly pohledu na pohraničí a to pohled z vnitrozemí a pohled z druhé strany hranice. [Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004: 59]

Kastner například definuje pojem pohraničí podle vzdálenosti od státní hranice. Podle něj jde o prostor u hranice státních celků, případně mocenských bloků, ve kterém končí platnost jednoho právního řádu a jednoho správního systému. Jedná se o periferní území s nižší frekvencí kontaktů s centrem, často znevýhodněné geograficky i ekonomicky. V pohraničních oblastech se setkávají různá etnika, jazyky a kultury. Všechny tyto zásady podle něj platí i pro české pohraničí. [Kasntner 1996: 10]

V publikaci „České pohraničí – bariéra nebo prostor zprostředkování?“ autoři uvádějí další definice pro pohraniční prostor. První z nich definuje pohraničí jako území bezprostředně sousedící s mezinárodními hranicemi, jehož ekonomické a sociální struktury jsou přímo určovány blízkostí k hranici. [Hansen 1981 in Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004: 60] Zde ale autoři postrádají vztah místních aktérů k danému prostoru, který ovlivňují a jsou jím také ovlivňováni. Odkazují na Leimgrubera, ten definuje pohraničí jako území ve sféře vlivu politické hranice, kdy není jasně definováno ohraničení tohoto regionu směrem do vnitrozemí. Také tvrdí, že důležitým kritériem vymezení mohou být tzv. funkční vazby vně přeshraničního regionu a to jak absolutně, tak i relativně. [Leimgruber 1980 in Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004: 60]

Existují různé typy vymezení pohraničí. Nejčastěji se využívá tzv. administrativní vymezení. Jde o menší nebo větší území, která většinou přímo sousedí se státní hranicí. V České republice se využívá vymezení pohraničí jako souboru okresů ležících při hranici. Toto vymezení je praktické z hlediska dostupnosti dat, ale na druhou stranu je někdy až zavádějící. Přesto se velmi často využívá v geografii a v politických vědách. Třeba Evropská unie požaduje pro přerozdělování dotací na rozvoj pohraničí zpravidla jasně vymezené administrativní celky – euroregiony. [Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004: 62]

Často vyskytované je také vymezení geometrické resp. distanční, obvykle se v této souvislosti využívá administrativní atribut (území obcí, katastrů apod.). Používá se například pro definování pohraničního území, kde mohou platit určitá omezení, jako je zákaz dovozu zboží, nebo opačně uvolnění (volný pohyb pracovních sil). [Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004: 62] Autoři odkazují na Arnolda-Pallusiéra, podle kterého jsou pohraniční regiony definovány s ohledem na národní zákonodárství a společenské právo jako celní území, uvnitř kterých mohou být jednotlivé osoby kontrolovány bez zvláštního zmocnění celní službou. Tyto zóny se rozprostírají do 20 km na jedné i druhé straně hranice a mají pouze fiskální důsledky.

V historických vědách existuje vymezení, které se vztahuje na tzv. reliktní hranici. Toto historické ohraničení sleduje území, které dnes už administrativně neexistuje, ale jeho efekty jsou v oblasti stále patrné. V Česku to je například tzv. hranice protektorátu Čechy a Morava za 2. světové války.

Další vymezení se označuje jako kulturní nebo etnické. Je vázáno k minulosti, ale jeho důsledky se odrážejí v přítomnosti. Jde o území, které dříve bylo kulturně nebo etnicky homogenní, pozdější definování politické hranice však tuto oblast rozdělilo. Přeshraniční vazby nadále trvají a jejich prostorový i významový dosah směrem přes hranici definuje vlastní pohraničí – například maďarské menšiny na Slovensku.

Subjektivní identifikace s příhraničním prostorem z role zainteresovaných partnerů je významné pojetí pohraničí a bude hrát v budoucnu větší a větší roli. Pohled „zdola“ ukazuje nejen na vymezení jako takové, ale reflektuje či upravuje

vymezení „shora“. Příkladem, jen 70 % dotazovaných obyvatel pohraničních mikroregionů Česka se vyjádřilo, že žije v pohraničí. Chybí však detailní lokální porovnání a sledování tohoto jevu v čase pro to, aby se dala posoudit vypovídací hodnota.

Vlastní identita, respektive vnitřní homogenita je pro vymezení pohraničního prostoru velmi důležitá. Pojem identita se rozumí především rozpoznání určitých znaků a jevů určitých pro pohraničí. Pohraničí je závislé na hranici a jejích efektech, zároveň je nadále ovlivňováno mocí daného státu. Dalším znakem identity je pohraničí vykazující tzv. charakter periferie ve vztahu ke státnímu útvaru. Prolínání rozdílných etnik a ekonomických systémů je také významným znakem identity. Při velkém rozdílu ekonomické situace dochází k dynamickému vývoji pohraničí. V Evropě je tento fenomén pozorovatelný v oblasti dřívější železné opony. Pohraničí se totiž orientuje jak do vnitrozemí, tak přes hranici, proto je zde nižší frekvence kontaktů s centrálními oblastmi státu. To je důvod, proč pohraničí může vykazovat docela velkou nezávislost na centru státu a státních strukturách. [Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004: 62-64]

1.2.2 Soudobé problémy spojené s periferizací pohraničí

Periferní oblasti jsou výsledkem nerovnoměrného vývoje společnosti v území. Tento vývoj je ovlivňován odlišnými historickými, politickými, ekonomickými, sociálními, kulturními a přírodními podmínkami. Periferie není možné izolovat, jedná se o integrální součást širšího vztahu jádra a zázemí. Polarizace území není podmíněna pouze ekonomickými aspekty, ale jedná se o podmíněnost komplexního charakteru. Kořeny perifernosti jsou v dlouhodobém a složitém historickém vývoji. [Havlíček, Chromý, Jančák, Marada 2005: 10]

Většinou nelze zohlednit všechny faktory pro vymezení periferie, protože se ve svých výsledcích poměrně liší. Třeba území, z ekonomického úhlu pohledu periferní, může být v ekologických faktorech centrem a opačně. Jeden z možných komplexnějších pohledů na vymezení periferie je možno najít v souvislosti s atraktivitou území, což dokazuje také sektor dynamicky se rozvíjející komunikace. Příkladem může být pokrývání území signálem mobilních telefonů, nejprve

začínající v jádrových oblastech s velkým množstvím potencionálních zákazníků a končí v periferních (neatraktivních) oblastech. [Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004: 103]

Už podstata pohraničí vykazuje charakteristiky tzv. geometrické periferie. Čím je určitý bod vzdálenější od centra určitého území, tím je také perifernější. To je výchozí vymezení, které je celkem jednoduché. Pokud vezmeme v úvahu procesy v určitém regionu, zjistíme velmi komplikované vztahy uvnitř polarizovaného území, a to jak mezi centrem a periferií, tak i mezi vnitrozemím a pohraničím. Důležité je zohlednění přírodních podmínek, lidského potenciálu, dále politických, ekonomických, sociálních, kulturních, ekologických a dalších procesů v daném regionu. Například území ležící při hranici se státy s dlouhodobým členstvím v Evropské unii mají poměrně velký potenciál rozvoje, oproti tomu severovýchodní příhraniční oblasti se potýkají se strukturálními problémy.

V polarizovaném vývoji území je význam hranice (pohraničí) diferenciováný, odkázaný na charakter hranice. Pokud jsou odstraněny hraniční bariéry, dochází k narůstajícím interakcím v pohraničí a tím i k postupnému vývoji obnovení polarizace území (jádro versus periferie) v té míře, jaká plánovala před vznikem této hranice. Centra v pohraničí vzniklá před nastolením bariéry této hranice pak získávají svůj původní význam. Za předpokladu, že si hranice dále ponechává své filtrační mechanismy, se většinou zachovává současná polarizace. Přetrvávající bariérový charakter hranice (železná opona) se vyznačuje nárůstem periferních oblastí v pohraničních oblastech.

České území je na jedné straně typologicky rozrůzněno, na druhé straně má jeho diferenciaci některé podstatné znaky společné. V pohraničí například se jedná v první řadě o periferní charakter vyplývající z „vnějšího“ makropolitického hlediska a o dominanci nodální formy organizace jednotlivých pohraničních regionů z hlediska „vnitřního“. Také je význačná různorodost v intenzitě i stabilitě osídlení, v ekonomické struktuře a ekologické narušenosti. [Hampel 2000, Havlíček, Chromý 2001]

Indikátory procesu periferizace z vývojového hlediska v českém prostředí lze mimo jiné považovat:

1. fázové zpoždění v přechodu tradiční společnosti na moderní (návyky ve způsobu hospodaření, vztah k místnímu prostředí atd.), v tzv. kulturně-geografických, případně etnografických oblastech (především česko-slovenské pohraničí),
2. specifický vývoj krajiny, vyjádřený buďto dynamikou využití ploch (opuštění méně úrodných ploch, hlavně v oblastech, kde byla zemědělská výroba v období komunistického režimu dotována), nebo historických prvků krajiny, přičemž zde krajina slouží jako historický pramen,
3. specifický vývoj systému osídlení, kdy dochází k narušení jeho přirozeného vývoje, v některých případech dokonce jeho záměrná likvidace a zdůraznění rekreačních sídel.

Lze konstatovat, že díky geometrické periférii se v pohraničí vyskytuje větší koncentrace periferních oblastí než ve vnitrozemí. [Jeřábek, Dokoupil, Havlíček a kol. 2004: 103-106]

1.2.3 Popis zkoumaného terénu

Zkoumaným terénem je město Javorník, který se nachází na severozápadě Slezska v okrese Jeseník, který náleží Olomouckému kraji (V Příloze mapa). Leží asi 30 km severozápadně od Jeseníku, na javornickém výběžku, při polských hranicích s hraničním přechodem Paczków. Další polským městem na hranici mikroregionu je Zloty Stok a Město má pět místních částí – Javorník, Bílý Potok, Horní Hoštice, Travná a Zálesí. K 31. 12. 2017 zde žilo 2 775 obyvatel a průměrný věk byl 43,4 let, přičemž podíl složky obyvatel nad 65 let byl 581 lidí.² Dominantou města je zámek Jánský Vrch.

Spolu s okolními obcemi město vytvořilo v roce 2001 dobrovolný svazek obcí pod názvem Mikroregion Javornicko. Hlavním cílem svazku je realizace

²Zdroj: <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=profil->

společných projektů, spolupráce při uskutečňování zájmů mikroregionu v oblasti dotační politiky státu a Evropské unie. Spolupráce při řešení otázek zaměstnanosti, vzdělanosti, ochrany ŽP, podpory malého a středního podnikání, rozvoj cestovního ruchu. Mikroregion Javornicko je tvořen pěti obcemi: Javorník, Bernartice, Bílá Voda, Uhelná a Vlčice. Rozloha mikroregionu je 16 213 ha, tj. 22,6 % rozlohy okresu Jeseník. Na severozápadní straně mikroregionu se nachází pohoří Rychlebské Hory, které navazují na pohoří Hrubého Jeseníku. [Strategický plán rozvoje Sdružení obcí mikroregionu Javornicko 2016-2020]

První historická zmínka o městě Javorník pochází z roku 1266. S ohledem na zkoumané téma je účelné připomenout, že také Javornicko spadá do česko-polského pohraničí. Po druhé světové válce zde také došlo k odsunu německého obyvatelstva a k osídlování území.

Bezprostředně po válce probíhalo osídlování v okrese Jeseník velmi živelně a na denním pořádku byly konflikty. Knopp uvádí, že se nedalo zabránit nejrůznějším zločinům páchaným jednak deklasovanými živly, bezúhonnými občany, kteří přijeli do vnitrozemí i příslušníky branné moci. Rabovaly se německé byty, odvážel se majetek, probíhaly surovosti na německých civilistech. [Knopp 2004: 36] Osídlenci, často zemědělci a reemigranti, kteří do okresu přišli později při organizovaném osídlování, nacházeli nové domovy s probouranými zdmi a vytrhanými podlahami.

Z necelých 70 000 osob žijících v okrese jich po odsunu v roce 1947 zůstalo jen 4 300. Nově sem přibylo 30 000 Čechů, dále Slováci, Poláci, Rumuni, Maďaři a malá část dalších národností. [Knopp 2004: 159-161]

Podle Knoppa odsunem německého obyvatelstva zmizela původní kultura severozápadního Slezska, noví kolonisté ji neznali a nerozvíjeli. Jejich importované obyčeje se neprolínali, vznikla tak komunita bez minulosti, bez tradic. [Knopp 230-231]

Celé Javornicko je podobně jako zbytek okresu Jeseník území izolované, s vysokou mírou nezaměstnanosti. Od vnitrozemí jej oddělují pohoří Jeseníky a Rychlebské hory. Hustota osídlení je zde velmi nízká, mikroregion má přibližně

5 000 obyvatel, přičemž 60 % populace žije ve městě Javorník. K 31. 12. 2017 byl podíl nezaměstnaných osob ve městě 9,28 %.³ Veřejný sektor ve městě představuje největšího zaměstnavatele – město, vzdělávací instituce a příspěvkové organizace. Další část obyvatelstva je zaměstnána v oblasti služeb – zdravotnictví, obchody, pohostinství a cestovní ruch. Javornicko má zemědělskou, lesnickou a rybářskou tradici, lidé jsou často zaměstnáni v těchto odvětvích. Výrobních podniků je zde málo, s malou kapacitou zaměstnanců. Hodně obyvatel za prací dojíždí na Žulovsko nebo Jesenicko, kde je více možností k zaměstnání například v průmyslu.

Mapa kriminality⁴, na kterou odkazují oficiální webové stránky ministerstva vnitra jako aktuální statistiku z oblasti kriminality, ukazuje v oblasti Javornického výběžku⁵ 1014,2 trestných činů za dobu posledních pěti let (2013-2018), což je podle indexu kriminality⁶ střední úroveň (hranice vyšší úrovně indexu kriminality je nad 1062,8 trestných činů).

Město je vybaveno kanalizací, plynovodem, elektrifikací i plynifikací. Pro obyvatele je k dispozici pošta, kostel, veřejná knihovna základní škola, dvě mateřské školy i lékárna. Lékařské služby zde zajišťují tři praktičtí lékaři pro dospělé, zubní ambulanci, gynekologii, rehabilitační fyzioterapii, interní a dietologickou ambulanci a psychiatrickou ambulanci. Je zde několik obchodů se smíšeným zbožím a potravinami, květinářství, dva obchody s oblečením a železářství. Sociální služby zde zajišťuje azylový dům a pro seniory dva domovy důchodců – Domov pokojného stáří svatého Františka pod správou Charity Javorník a Domov pro seniory, který spravuje Olomoucký kraj. Je tady také pár restaurací, cukráren a hospod. Nejznámější restaurace, kde se lidé často setkávají, se jmenuje Taverna. Charita dále zprostředkovává individuální sociální služby například pečovatelskou službu nebo domácí zdravotní péči. Chybí zde policejní stanice, která v nedávné minulosti byla přesunuta do města Žulová, které je vzdáleno asi 13 km.

³Zdroj:https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=ZAM12-C&z=T&f=TABULKA&skupId=806&filtr=G~F M~F Z~F R~F P~ S~ U~401_null &katalog=30853&pvo=ZAM12-C&pvoc=101&pvoch=40771&c=v3~2 RP2017MP12DP31

⁴ Zdroj: <http://www.mapakriminality.cz>

⁵ Souhrnnou kriminalitu území mikroregionů javornicka i žulovska, obě oblasti spadají pod obvodní oddělení Javorník

⁶ Počet trestných činů na 10 000 obyvatel za určité období

Dopravu v Javorníku zajišťuje silniční a železniční doprava. Silnice vedou do všech okolních obcí, do Jeseníku a do polského Paczkówa. Veřejnou dopravu zde zajišťují autobusy, které jezdí do místních částí, okolních obcí a směrem na Jeseník. Cesta autobusem do Jeseníku pak trvá zhruba 50 minut po trase Javorník – Uhelná – Vlčice – Skorošice – Žulová – Vápenná – Lipová Lázně - Jeseník. Vlák jezdí směrem Lipová-lázně, kde se přestupuje na Jeseník, trasu Javorník – Bernartice – Horní Heřmanice – Velká Kraš – Kobylá nad Vidnávkou – Tomíkovice - Žulová – Vápenná – Lipová Lázně. Jízda vlakem se tak protáhne asi na hodinu a čtvrt. Nevýhodou je, že veřejná doprava vůbec nezajišťuje dopravu mezi Javorníkem a Polskem, lidé musí cestovat vlastními prostředky.

Za kulturou je možno se vydat do městského kulturního střediska, ve kterém se pořádají nejrůznější kulturní akce, vernisáže nebo divadelní představení, je zde umístěno kino Olympia a městské informační centrum. Dále se v Javorníku každoročně konají nejrůznější slavnosti, pravidelně to jsou Javornické dny, stavění májky nebo zřejmě nejdůležitější akcí, která se koná nejen na půdě Javorníku, ale také okolních obcí a Jeseníku, a to Mezinárodní hudební festival javornického rodáka a skladatele Karla Ditterse z Dittersdorfu.

Sportovně se dá vyžít na multifunkčním hřišti, ve městě je k dispozici posilovna, městské sportovní zázemí, krytý bazén na základní škole, pro cyklistiku jsou po okolí vybudovány rychlebské stezky a další... Javorník má také svůj fotbalový klub TJ Dynamo Javorník.

Pro cestovní ruch je v Javorníku a celkově na Javornickém výběžku lákadlem hlavně prostředí a příroda s možností turistiky po Rychlebských horách, jsou zde cyklotrasy, turistické i naučné stezky, jeskyně na Pomezí a na Špičáku, Nýznerovské vodopády, zříceniny hradů, v samotném Javorníku pak zámek Jánský Vrch, v minulosti obývaný vratislavskými knížaty. Pracovnice IC v Javorníku uvedly, že v sezóně je zájem o ubytování na Javornicku rok od roku větší, musí hosty mnohdy odkazovat na ubytování mimo Javorník a i tak bývají ubytovací jednotky v okolí plné. Ve městě se nachází šest ubytovacích jednotek se 78 lůžky. [Vlastní šetření]

2 Teoretická východiska a empirické šetření

2.1 Teoretická východiska

2.1.1 Gerontosociologické teorie

Během relativně krátké historie se v gerontosociologii objevilo mnoho teoretických perspektiv, teorií a konceptů, které se explicitně nebo implicitně vážou k některému ze základních sociologických paradigmat. Jsou ukotveny v normativistickém či interpretativním rámci, který určuje pojetí míry autonomie individuí ke vztahu ke společnosti, jejich možnost činit volby a uplatňovat svoji vůli. [Sýkorová 2007: 21] Z tohoto zorného pole třídí gerontosociologické teorie například Victor Marshall, který do klasifikace včlenil i kritérium úrovně analýzy. V makro úrovni je normativní teorií ve vztahu jedince ke společnosti teorie modernizace, v interpretativním rámci pak politická ekonomie stárnutí. Ve spojovací úrovni („linking“) jsou normativními teorie disengagement, teorie aktivity, teorie věkové stratifikace, „přemostňujícími“ life course perspektiva a feministické teorie a v rámci interpretativním kritická teorie, symbolický interakcionismus a fenomenologie. V mikro úrovni normativní rámec obsahuje teorii rolí a teorie rational choice, přemostňujícím pojetím je teorie směny a interpretativní jsou teorie kontinuity, teorie career/status passage a dramaturgický přístup. [Marshall 1999 in Sýkorová 2007: 21]

Jiné, generační hledisko aplikoval Jon Hendricks a Vern Bengston s kolegy, i když oba s poněkud rozdílným časovým vymezením a „generačním umístěním“ některých teorií, navíc s akcentem na vývojovou dynamiku formování nového teoretického výkladu v opozici vůči výkladu staršímu – např. teorie aktivity vůči disengagement teorii. Robert a Patricia Lynottovi uspořádali teorie s ohledem na dvě vývojové transformace – na přechod z preteoretického období k prvním teoriím stárnutí a stáří na počátku šedesátých let a přechod do metateoretického období koncem sedmdesátých a začátkem osmdesátých let 20. století. První generace teorií v 60. letech 20. století (teorie disengagement, teorie aktivity) se soustředila na psychologické a mikrosociální aspekty stárnutí, to znamená na explanaci vzorů adaptace jedinců na stárnutí a stáří. Jednotku analýzy představovalo individuum. Snížení jeho kompetencí ve stáří byl vysvětlován s odkazem na sociální role, normy, referenční skupiny. Strukturální faktory byly považovány za kontextuální, apolitické a předkládané teoretické modely za univerzálně aplikovatelné. Druhá generace asi

v 70. letech až v polovině 80. let dvacátého století vnesla do gerontosociologie makroúrovňový strukturální přístup, který umožnil orientovat se na změny sociálních struktur a jejich dopad na stárnutí a sociální situaci kategorie seniorů. (viz teorie věkové stratifikace, modernizační teorie, teorie kontinuity, teorie sociální kompetence a selhání, teorie sociální směny a politická ekonomie stárnutí).

Třetí generace teorií se zabývá dynamikou vztahu mezi politickými a ekonomickými faktory, kulturou, významem a intencionalitou. Hlavními se stávají způsoby konstruování sociální reality individuů: jedinci jsou považováni za aktéry angažované ve vytváření vlastního života a sociálních institucí, nicméně zasazené do okolních sociálních podmínek. Z toho vyplývá pojetí stárnutí jako „zkušenostně založeného procesu“ diferenciovaného také způsobem alokace materiálních a sociálních zdrojů. [Hendricks 1992 in Sýkorová 2007: 23] Tento pohled je typický pro politickou ekonomii stárnutí, kterou lze zařadit mezi teorie třetí, ale i předchozí druhé generace. Vyvíjí se jako součást gerontologického myšlení po „druhé metateoretické transformaci“ [Lynott, Lynott 1996 in Sýkorová 2007: 23], která nastolila otázku, jaké nebo spíš čí zájmy stojí v pozadí specifického výkladu stáří a stárnutí a také, co je podstatou reality, kterou teorie objasňuje, to znamená, co je podstatou samotného stárnutí a stáří. Od druhé poloviny osmdesátých let se tedy gerontosociologie obrací ke kritické teorii, fenomenologii, sociálnímu konstruktivismu a feministické perspektivě. [Sýkorová 2007: 21-23]

2.1.2 Osobní autonomie

Sýkorová píše, že i přesto, že je autonomie těžiště pro pojetí individua v západní kultuře, není jasně definována. Autonomie je složitým, multidimenzionálním jevem, který se dotýká všech sfér lidské existence, a to jak fyzické, mentální, spirituální a kulturní, tak politické, sociální a ekonomické. Nositelem může být jedinec, skupina, organizace i stát. Pojem osobní autonomie se ztotožňuje s individuální svobodou, samosprávou nebo suverenitou, sebeovládáním (self-rule, self-governance), bývá spojován také se svobodnou vůlí (freedom of the will) či volbou, zkrátka rozhodováním. Váže se ke kritičnosti a nezávislosti ve vytváření vlastních názorů, přesvědčení, k reflexi vlastních zájmů, jejich

prosazování, k samostatnému určování a naplňování cílů, projektů a plánů a k realizaci vlastních hodnot.

Sociologie osobní autonomii většinou řeší společně s otázkou svobody individua v rámci obecného problému determinismu a indeterminismu, zasahujícího do teorie sociálního jednání (Weber, Parsons, Mead, Gehlen, Bourdieu), teorie socializace (Durkheim, Parsons, Mead, Berger, Luckmann) a do teorie moci (Pareto, Weber, Parsons, Simmel, Blau). Významnou je i v teorii moderní společnosti (Marcuse), resp. v postmoderní společnosti (Bauman, Baudrillard, Giddens aj.). [Sýkorová 2004: 74] V sociologii se však vyvíjela „v první řadě jako věda o nesvobodě“, která se zajímá hlavně o různé prostředky a mechanismy omezování projevů lidské svobody. [Bauman, 2003: 12-13 in Sýkorová 2007: 74]

Autonomii můžeme chápat jako relativní samostatnost jedinců vzhledem k sociálnímu okolí, jejich schopnost, vůli a možnost vést v daném prostředí život podle vlastních pravidel, rozhodovat o něm a kontrolovat jej. [Sýkorová 2007: 75] Sýkorová odkazuje na Hoffmana, který autonomii přisuzuje dimenzi (1) funkcionální, ta zahrnuje řízení a organizaci vlastních aktivit individuí bez cizí asistence, eventuálně dimenzi tělesnou a smyslovou, pokud se týká samostatného uspokojování fyziologických potřeb (2) postojovou, tedy prosazování vlastních názorů (3) emocionální, vylučuje excesivní požadavky jedinců na souhlas, blízkost a emocionální podporu ze strany jiných lidí a (4) konfliktní, která váže absenci mimořádných pocitů viny a strachu z druhých vůči druhým.

S autonomií jsou spojeny významné pojmy – svoboda a soukromí. Pojem svoboda je obsahově užší než autonomie. Obsahuje v sobě schopnost jedince „dělat co si, co chce“, nebýt omezován, mít zásadním způsobem nelimitované možnosti a možnost volby. Svoboda je svobodou, ponechává-li dostatek prostoru pro lidskou volbu a aktivitu. [Sokol 2002, Bauman 2003, Dworkin 1998 in Sýkorová 2007: 77] Všechny zásahy do svobody jsou nutně zásahy do autonomie.

Soukromím se rozumí kontrola informací o sobě samém, bez vměšování jednotlivců, skupin nebo institucí. Vyžaduje místo „pro vlastní potřebu“. Úplné zřeknutí se sociálních interakcí však nese riziko osamění. Ideální je, pokud jedinec

může do soukromí svobodně vstupovat a vystupovat z něj, kdy zůstává jen intermezzem mezi obdobími společenské angažovanosti, jehož dobu si může každý sám stanovit. Je snesitelné jen díky naději, že je vždy možnost návratu do společnosti a s ním i možnost sdílet své ideje a cíle. [Bauman 2003: 66-67 in Sýkorová 2007: 76] Jsou to právě senioři, kteří jsou často vystaveni obojí hrozbě – nedobrovolné ztrátě soukromí v institucích zdravotní a sociální péče zároveň osamění, pokud ztratí životního partnera, kontakt s širší rodinou nebo s přáteli [Sýkorová 2007: 76]

Do zastřešujícího pojmu autonomie můžeme subsumovat pojem soběstačnost. Sýkorová uvádí, že podle Hoffmanova podání se v podstatě jedná o funkcionální autonomii. Rosalie Kane pak považuje identifikaci soběstačnosti s autonomií za konceptuální chybu vedoucí také k simplifikaci autonomie na výkon každodenních aktivit, měřených pomocí škál ADL (basic activities of daily living) a IADL (instrumental activities of daily living). Autonomie tedy není nutně kontradiktorní vůči nesoběstačnosti. I fyzicky nesoběstačný člověk, u kterého je nutná pomoc druhých, může být autonomní. Zde ale nastupuje otázka finanční soběstačnosti fyzicky nesoběstačnosti osob a ochoty druhých akceptovat a realizovat jejich autonomní rozhodnutí. Nižší pravděpodobnost, že se tak stane, je typická pro geriatrická zařízení dlouhodobé péče [West 1991, Kane 1991 in Sýkorová 2007: 77] Prioritní význam autonomie se nesmí ztrácet ve skutečnosti, že je pouze součástí souboru lidských potřeb, jednou ze systémů hodnot, z nichž mnohé mohou situačně význam autonomie převýšit. [Sýkorová 2007: 77]

Autonomie je propojena s potřebami – elementárními i komplexnějšími vyššími, mezi které sama patří. Potřeby se projevují jako nedostatky na úrovni fyzického i sociálního bytí člověka, a to objektivními nebo subjektivně pociťovanými. [Nakonečný 1995:125, Sokol 2002 in Sýkorová 2007:77]

Sociologické pojetí potřeb často vychází ze systému potřeb Abrahama Maslowa, ve kterém je autonomie umístěna na samém vrcholu. To znamená, že je jednou z potřeb seberealizace – potřeb, jejichž obsah naplňuje životní hodnoty. Autonomie souvisí s vyjádřením vlastní individuality, svých schopností, realizováním záměrů, rozvíjením vlastních činností jako práci, zájmy, víru apod. [Sýkorová 2007: 77-78]

Cesta k autonomii vede v procesu seberealizace po stupních, přičemž nejprve jsou uspokojovány nižší potřeby. První z nich jsou potřeby fyziologické (potřeba spánku, odpočinku, výživy, pohybu, hygieny...), jako druhé jsou potřeby fyzického a psychického bezpečí (pocit jistoty, absence strachu, potřeba struktury a řádu, ekonomické zabezpečení...). Do vyšších potřeb řadíme potřeby afilační (sounáležitost se skupinou, mít rád a být oblíben, vyjádření svého názoru, sdělení myšlenky, participace na sdílených aktivitách...) a potřeby seberealizace, tedy uznání a úcty spojených s potřebou způsobilosti zvládnout činností a situací vyžadující zručnost a s potřebou jejich ocenění sebou i druhými. Identifikované charakteristiky seberealizovaných osob splývají s definičními znaky autonomních jedinců. [Sýkorová 2007: 77-78]

2.1.3 Shrnutí

Z hlediska stanovení cíle a postupu zkoumaného výzkumného problému vycházím zejména z několika výše uváděných teoretických východisek a přístupů:

1. Pojetí stáří jako sociální konstrukce ve vztahu k individuálnímu sebepojetí seniora
2. Pojetí stárnutí jako diferenciovaného procesu spojeného s alokací materiálních a sociálních zdrojů.
3. Pojetí autonomie ve stáří jako relativní samostatnost seniorů vzhledem k sociálnímu okolí, jejich schopnost, vůli a možnost vést v daném prostředí život podle vlastních pravidel, rozhodovat o něm a kontrolovat jej.

2.2 Empirické šetření

2.2.1 Cíl a výzkumné otázky

Cílem práce je identifikace specifických problémů spojených se životem seniorů ve městě Javorník, které se nachází v česko-polském pohraničí. Výzkumné otázky byly formulovány tak, aby tento cíl splnily. Proto je účelné zjistit, jakým jsou senioři vystaveni problémům, jak je řeší, kteří aktéři hrají v jejich životech důležitou roli a jestli jsou v místě jejich bydliště zajištěny sociální služby.

1. Jak jsou respondenti spokojeni s prostředím, ve kterém žijí?

Otázka má za úkol zjistit, jestli se senioři ve svém okolí cítí příjemně, zda se jim líbí okolí místa jejich bydliště. Zajímá se o to, jestli se v okolí města s ohledem na svůj zdravotní stav museli stěhovat a zda byli nuceni svému stáří přizpůsobit své bydlení.

2. Co respondenty v jejich situaci nejvíce trápí a co je naopak těší?

Hlavním účelem otázky je zjistit, jestli mají senioři momentálně nějaké zásadní osobní problémy v životě a co jim naopak dělá největší radost.

3. Co je pro seniory v osobním životě důležité?

Otázka má osvětlit, jaké aspekty jejich osobního života pokládají respondenti za nejdůležitější, co je středem jejich zájmu.

4. Jaké jsou sociální vazby respondentů?

Tato otázka se zaměřuje na vztahy seniorů s jejich rodinami, sousedy nebo známými, jestli se pravidelně setkávají, kdo a jak jim pomáhá, jak často a u jakých příležitostí se setkávají.

5. Jak respondenti vnímají vztahy s přeshraničními sousedy?

Zde se řeší, jestli senioři udržují sociální vazby přes hranice, za jakým účelem jezdí do Polska a jestli naopak jezdí Poláci do Javorníku a proč.

6. Jak vnímají sociální vybavenost v místě, kde žijí?

V otázce se zajímám o dostupnosti služeb pro seniory v oblasti poskytování lékařských služeb, kulturního vyžití, kvality dopravy a dopravní infrastruktury, zdali je zde dostatečná skladba obchodů, zajištění veřejných služeb, sociálních služeb a jak řeší případné nedostatky v některém z těchto ohledů.

7. Je pro respondenty v pohraničí dostatek možností pro využití volného času?

V otázce se ptám na to, jak senioři tráví volný čas v pohraničí, jestli je zde dostatek možností pro jeho využití z hlediska jejich potřeb a jestli jim zde chybí nějaké další možnosti, jak volný čas využít.

8. Chtějí respondenti setrvat v pohraničí nebo se z něj chtějí vystěhovat?

Prožili v pohraničí respondenti celý život? Byli zde vždy spokojeni nebo se chtěli vystěhovat? Z jakého důvodu se nakonec rozhodli zůstat nebo proč se vystěhovali?

2.2.2 Metoda a technika

Pro účely vypracování bakalářské práce jsem si zvolila metodu kvalitativního výzkumu, prostřednictvím kterého výzkumník získá mnoho informací o velmi malém počtu jedinců. [Disman 2002: 286]

Použita byla technika nestandardizovaného rozhovoru podle předem vypracovaného scénáře. Výhodou rozhovoru je přímá interakce s respondenty, díky které je možné problémy řešit do hloubky.

Podle současného stavu poznání a teoretických východisek, stanovených cílů a výzkumných otázek byl sestaven a následně testován scénář rozhovoru na prvním (zkušebním) respondentovi. Při jeho zpracovávání se ukázalo, že měl příliš nadbytečných otázek, které pro účely práce postrádaly větší smysl. Obsah se stoprocentně neshodoval se stanoveným cílem práce. Z toho důvodu byla vytvořena nová verze scénáře, která byla použita při rozhovorech s respondenty, jejichž data byla v práci zpracována.

Samotné formulaci výzkumných otázek ve scénáři předcházely dotazy na informace o respondentech, jako údaje o jejich věku, s kým žijí, jejich zaměstnání, jak dlouho bydlí v Javorníku a jak jsou na tom se zdravím.

2.2.3 Populace a výzkumný vzorek

Populaci výzkumu tvoří senioři ve věku 65 let a více, kteří žijí ve městě Javorník v česko-polském pohraničí.

Jako vzorek posloužilo osm seniorů, čtyři muži a čtyři ženy. Výběr části vzorku probíhal pomocí metody sněhové koule. Oslovila jsem mé prarodiče bydlící ve městě, ti oslovili známé, kteří mi pak doporučili další respondenty. Zbytek vzorku byl zvolen na základě aktuální dostupnosti, z důvodu nenadálého nedostatečného počtu respondentů. V tabulce níže uvádím základní popis respondentů, jejich věk a pohlaví. Pod tabulkou pak rozepisují, kde a s kým jednotliví respondenti žijí, kde byli v minulosti zaměstnaní a jak jsou na tom se zdravím.

	Pohlaví	Věk
Respondent 1	Muž	78
Respondent 2	Žena	83
Respondent 3	Muž	65
Respondent 4	Žena	90
Respondent 5	Žena	77
Respondent 6	Muž	78
Respondent 7	Muž	70
Respondent 8	Žena	69

Tabulka č. 1 - Seznam respondentů

V následujícím textu uvádím základní charakteristiky respondentů s tím, že vzhledem k jejich anonymizaci mohu konkrétnější údaje poskytnout v rámci ústní obhajoby bakalářské práce.

Respondent 1 žije s manželkou, synem a jeho rodinou. Narodil se na Hané, jeho rodina se musela v roce 1945 přestěhovat kvůli práci otce do Javorníku. Od té doby zde respondent žije. Vystřídal mnohá zaměstnání, přes 30 let pracoval na radnici v Javorníku, kde dělal místostarostou i starostou. Zdraví hodnotil jako úměrné svému věku, žádné vážnější problémy nemá.

Respondent 2 bydlí v domově důchodců. Do Javorníku se přestěhovali s manželem, v roce 1946. Je rozvedená, s manželem se rozvedla. Pracovala jako učitelka na základní škole v Javorníku. Chodí o berlích, trpí na deprese, ztracena část zraku i sluchu. Občas mívá záchvaty a bolesti tak velké, že nemůže ani vyjít ven.

Respondent 3 žije v domově důchodců. Narodil se v obci na Jesenicku, v 64. roce se přestěhoval s rodinou do Jeseníku. Později se několikrát stěhoval v okolí, v Javorníku byl delší dobu už dříve a v současné době zde bydlí dva roky. Je rozvedený a má dvě děti – nevlastní dceru a syna. Vyučil se zedníkem a zedničinou se celý život živil. Má lehkou cukrovku, lehkou prostatu a lehce zvýšený krevní tlak. Dříve byly tyto obtíže těžšího rázu.

Respondent 4 žije taktéž v domově důchodců. Narodila se na Olomoucku. Do Javorníku se přestěhovala za zaměstnáním. Je vdova, manžel umřel před dlouhou

dobou. Nemá žádné děti. Pracovala jako písarka na ředitelství na zámku. Ke zdraví uvedla, že by celkem šlo, že si spíš připadá k ničemu psychicky. Někdy to na ni přijde a má zlost, že se jí nedaří.

Respondent 5 bydlí v rodinném domě s manželem. Narodila se na střední Moravě, odkud rodiče přišli do pohraničí. V Javorníku od té doby bydlí. Má dvě děti. Vystřídala mnoho zaměstnání, skoro dvacet let pracovala v obchodě. Celkem špatně slyší, ale jinak vážnější problémy nemá, na své roky si myslí, že doktory nepotřebuje.

Respondent 6 bydlí s manželkou. Narodil se na Slovensku, pak se střídavě, kvůli práci rodičů, stěhoval na Slovensko a zpět. Nakonec ses rodinou usídlili v blízké pohraniční obci a do Javorníku se přizženil. Má dvě děti. Měnil zaměstnání, nejdéle pracoval v rudném dolu. Měl problémy s prokrvováním prstů na ruce a s loktem, kvůli těmto věcem byl na operaci, jinak žádný zásadní zdravotní problém nemá. Pokud je nemocný nebo se mu něco nezdá, domluví si vyšetření.

Respondent 7 žije s manželkou. Narodil se v jiné obci v okolí, do Javorníku se přistěhoval po svatbě v roce 1968. Má dvě děti. Uvedl, že v životě nejdéle dělal kameníka, byl zaměstnán i v jiných oborech. Zdraví by podle něj mohlo být lepší, má nemocná kolena a ruce.

Respondent 8 žije s manželem, má dvě děti. Vystřídala mnoho zaměstnání, nejdéle pracovala jako ošetřovatelka v domově důchodců. Co se týká zdraví, byla několikrát na odstranění šedého zákalu, ale výraznější zdravotní komplikace ji netrápí

2.2.4 Zpracování dat s dílčími výsledky

Jak jsou respondenti spokojeni s prostředím, ve kterém žijí?

Respondent 1 - Uvedl, že se mu prostředí líbí, hlavně Rychlebské hory a okolní příroda. Bydlení během života neměnil, prostředí domu vzhledem ke svému věku nepřizpůsoboval, je zvyklý na to, jak to je. Nerad by z domu odcházel, ani do domova důchodců. Doufá, že bude moci zůstat v domě. Co se mu ale nelíbí, jsou

zásahy města do původního vzhledu náměstí a Nádražní ulicí a neuctivé počinání města s historickými symboly. Město zde skácelo lípu, která byla zasazena na počest ukončení druhé světové války, na jejím místě se budují kostkové chodníky.

R1: *„Mně ty Rychlebské hory učarovaly.“ ... „To si myslím, že je trochu přehnaný. Nejvíc mě teda naštvá, když skáceli lípu, která byla v 45. roce zasazena na počest ukončení světové války. Starosta při oslavách 8. května mluví o tom, abysme na to nezapomněli, a nevím co, a 14 dní před tím skácí lípu. Nejstarší prakticky pomník k ukončení války. Teď už můžou vysadit deset, dvacet líp, to už je jedno, ale už to nebude ta, která byla po válce.“*

Respondent 2 - S prostředím v Javorníku je také spokojena, i když o něm mluvila spíše v minulém čase, před pěti lety musela odejít do domova důchodců, vzhledem k jejímu zdravotnímu stavu, od té doby už ven moc nechodí. Nejvíc se jí zde líbila škola, kde pracovala. Zmiňovala také krásnou přírodu, často chodila na procházky do lesa. Brzy se má stěhovat do státního domova důchodců, na otázku proč, neodpověděla, rozpovídala se, ale o nespokojenosti s přístupem sester viz níže.

Respondent 3 - K prostředí řekl, že se mu líbí klid, ale je až moc velký. Dřív chodil do přírody, ale teď už ne, nudí se a nebaví si ho ani všimnout okolí, že ho Javorník nezajímá. Prostředí k bydlení musel změnit s ohledem na jeho zdraví, v azylovém domě se hodně zhoršilo.

Respondent 4 - Vzhledem k vysokému věku o prostředí mluvila také v minulém čase. V Javorníku se pěkně zabydlela a byla spokojená. Teď už ven moc často nechodí. Moc se jí líbí i v domově důchodců, do kterého šla sama dobrovolně, protože byla ve svém domově osamělá.

Respondent 5 – V Javorníku se jí líbí. Více si cení přírody než samotného města. Nelíbí se jí, že rekonstrukce náměstí začala v letní turistickou sezónu. V minulosti si koupili dům, ve kterém s manželem bydlí, ale vzhledem k jejich věku neprošel žádnými většími úpravami.

R5: *„Příroda a to město už poslední dobou trošku méně, protože všechno to tak nějak, ty budovy staré, všechno moc se to neopravuje. A takové jako myslím si, že by tady se zasloužilo více investovat asi tak.“*

Respondent 6 – Javorník se mu líbí. Líbí se mu příroda, klid, který je na důchod podle jeho slov „parádní“. Kvůli snadnějšímu přístupu do domu opravoval verandu, jinak jeho dům prošel klasickými rekonstrukcemi.

Respondent 7 – Na Javorníku si cení krásné přírody a čistého vzduchu. Město už se mu tolik nelíbí, hlavně probíhající rekonstrukce náměstí mu přijde zbytečná a stěžuje si na kácení zeleně. Prostředí vzhledem ke svému věku neměnil.

Respondent 8 – Líbí se jí zde příroda a zámek, ale na městě samotném už nic zajímavého nevidí, „*město jako město*“, řekla. Prostředí svého bytu vzhledem k věku neměnila, probíhala pouze potřebná rekonstrukce, ani se nemá v plánu z něj stěhovat.

Výsledky:

Respondenti celkově hodnotí kladně přírodu, klid a prostředí okolí města. Respondentům 1 a 2 se nelíbí probíhající rekonstrukce ve městě a respondent 5 není spokojený s výběrem období pro rekonstrukci. Úpravy vzhledem ke svému věku na svých obydlích prováděl pouze respondent 6. Respondenti 2 a 3 se při zhoršujících se zdravotních obtížích odstěhovali do domova důchodců. Respondentka 4 se odstěhovala do domova důchodců, protože se ve své domácnosti cítila osamělá.

Co respondenty v jejich situaci nejvíce trápí a co je naopak těší?

Respondent 1 – Na otázku co respondent nejvíce trápí, odpověděl, že nic hrozného, že každý má nesnáze úměrné svému věku. Nejvíce ho těší životní úspěchy vnuka a vnuček. Vnuk jezdí Motocross a často se na závodech na Moravě umísťuje na předních příčkách. Vnučky mají dobrý prospěch ve škole.

Respondent 2 – Respondentku nejvíce těší, když má návštěvu a někdo s ní alespoň chvíli mluví. Nejvíce jí trápí zrak, že nevidí a sluch.

Respondent 3 – Respondent nejprve uvedl, že ho netěší nic, později se přiznal, že ho nejvíce těší modlení, protože je křesťan, do kostela ale už nechodí.

Momentálně ho netrápí nic závažného, zmínil se jen, že je nespokojený s nedostatkem soukromí.

Respondent 4 – Respondenku vždy nejvíc trápila samota, jakmile se ale přestěhovala do domova důchodců, tento problém zmizel a je spokojenější. Nejvíce ji těší, když je s každým za dobře a nikdo ji nekomplikuje život.

Respondent 5 – Nejvíce ji těší, když přijedou děti, nic jiného prý nemá. V současné situaci ji netrápí nic závažného, jen horší sluch.

Respondent 6 – Těší jej zahrádka, a když přijdou vnoučata. Netrápí ho nic, nemá žádný vážnější problém, kterým by se měl více zaobírat.

R6: „*Co mě těší. Tak tady ta zahrádka. Když přijdou vnoučata. Třeba ta co dělala školu, tak ta opravdu je hodné děvčátko a vždycky dědečku. A kolikrát zase je druhá strana, že kolikrát vnoučatům dám něco, pomalu už nepoděkují. To už je dobou. Já jsem si toho všiml. To je uvnitř. Já vlastně vyžaduji, když něco, tak alespoň by měli říct, děkuji. A babička řekne, co bys chtěl, ale to není o tom. Když my jsme dostali pětikorunu nebo tříkorunu tak jsme děkovali. Ale to nic není. Je to dobou.*“

Respondent 7 – Nejvíce ho trápí bolesti rukou a nohou, má bolesti při provádění některých činností. Těší ho, že se i s těmito bolestmi dá vydržet, může se hýbat a ještě si nějakým způsobem užívat života.

Respondent 8 – Respondenku momentálně nejvíce mrzí, že jim uletěl papoušek. Těší ji dobré rodinné vztahy, zdraví v rodině a úspěchy vnučky.

R8: „*Co mě trápí, no, uletěl nám pták, to mě mrzí. ... No, těší mě to, že se máme rádi všichni v rodině, že jsme zdraví a máme šikovnou vnučku.*“

Výsledky:

Respondenty nejvíce těší návštěvy dětí a vnoučat nebo návštěvy všeobecně, jejich úspěchy. Jeden respondent uvedl, že ho těší modlení, Respondenta 7 těší přijatelný zdravotní stav a Respondent 4 je rád, za dobré vztahy s lidmi. Co

respondenty trápí je nejčastěji jejich zdraví, Respondenta 8 zasáhla ztráta domácího mazlíčka, jinak se zdá, že senioři celkově neřeší žádné závažnější problémy, které by jim komplikovali život, naopak, snaží se ze života spíše těšit.

Co je pro seniory v osobním životě důležité?

Respondent 1 – Nejdůležitější pro něj je zdraví a rodina.

R1: *„Tak, ono takový obligátní je to zdraví. Hlavně, aby okolo toho bylo dobrý. No, a rodina a takový to obyčejný. Že bych měl nějaký velký plány stát se prezidentem, to nemám.“*

Respondent 2 – Pro respondentku je důležité zdraví.

R2: *„Zdraví, ne peníze, ale zdraví. Aby se člověk mohl sám o sebe postarat.“*

Respondent 3 – Nejdůležitější je pro něj momentálně stěhování do města, kde žije jeho rodina.

Respondent 4 – Respondetka považuje za nejdůležitější mít čistou hlavu a aby v dobrém vycházela s lidmi.

R4: *„Abych byla rozumná a nikomu neházela klacky pod nohy.“*

Respondent 5 – Nejdůležitější pro respondentku je v současné době blaho nejbližších.

R5: *„Aby všichni okolo mě, co mám ráda, byli zdraví, aby se jim vedlo dobře. Co jiného můžu.“*

Respondent 6 – Pro respondenta je nejdůležitější, aby ještě dlouhou dobu dožil a aby zbytek svého života prožil v klidu.

Respondent 7 – Nejdůležitější je pro něj zdraví a spokojenost v rodině.

Respondent 8 – Respondentka považuje za nejdůležitější její zdraví a zdraví v rodině.

Výsledky:

Pro největší část seniorů je nejdůležitější především dobré zdraví jejich vlastní i rodiny, dobré vztahy a jejich rodiny. Pro Respondenta 3 je nejdůležitější stěhování do místa bydliště jeho rodiny. Respondent 4 uvádí, že chce udržovat dobré vztahy obecně s lidmi.

Jaké jsou sociální vazby respondentů?

Respondent 1 – Vztahy s rodinou má dobré. Dcera pracuje jako učitelka v Jeseníku, kde také bydlí a syn má autoservis v Javorníku. S rodinou řeší všechno. Syn a jeho manželka s dětmi bydlí s respondentem v dvougeneračním domě, proto mu více pomáhá. S vnučaty od syna tráví více času, ale vnučka z Jeseníku k nim jezdí také pravidelně. Hodně volného času tráví s vnukem na motocrossových závodech. Hlavu rodiny dělá respondentova manželka, jeho problémy a vlastně i všechny rodinné záležitosti řeší spíše ona. Se širší rodinou se v současné době už moc nestýká, hlavně kvůli cestování. V Javorníku má pár přátel, ale setkávají se minimálně, když se potkají, prohodí pár slov, respondent raději čas tráví sám. Má dobrého kamaráda v Polsku, se kterým vydává knihy, pravidelně se setkávají. Se sousedy mají dobré vztahy, ale jsou o generaci mladší, řeší jiné problémy, proto se nějak osobněji nestýkají.

R1: „Všechno. Se mnou teda minimum. To spíš moje žena je taková energická, tak to spíš s Jirkou řeší oni. Já se jim do toho moc neplantám, mě, kdybyste se zeptala, jakej mám důchod, tak ani to nevím. Všechno jde přes moji ženu.“

Respondent 2 – Má dvě děti dceru a syna a vnučky. Dcera a vnučka žijí v Anglii. Syn bydlí u Brna, v Javorníku měl manželku, ta ale zemřela. Každý měsíc ji přijede navštívit někdo z rodiny. S širší rodinou se nestýká, navštěvují ji pouze její děti a vnučky. Vnučka z Anglie posílá dopisy. Občas za ní přijdou kolegyně z práce, jedna z nich dokonce chodí i dvakrát týdně. Dříve chodila na sezení s ostatními učitelkami, teď, když už je na tom špatně se zdravím, ale nechodí. S každodenními věcmi jí pomáhají sestry v domově. S ostatními uživateli domova důchodců se moc nestýká. Dvakrát týdně za ní chodí sociální pracovnice. Protože byla učitelka, stává se jí, že ji lidé poznávají na ulici, málo kdy někoho pozná. Rodinu by ale měla raději blíže u sebe.

R2: *„Kolikrát, když jsem venku, se ke mně někdo hlásí, že jsem ho učila. Já už ho ale nepoznám. Akorát jsem poznala jednoho chlapce, který tady má maminku. Tenkrát jsme se potkali, on byl ve škole velký lajdák, ale teď za maminkou chodí každý den. To je málokdy, kdy vynechá. Přijde, jak jede z práce a přijde, ona už nechodí sama, on ji musí vodit.“*

Respondent 3 – Co se týče rodinných vztahů, tak se respondent stýká se synem, který za ním jednou za pár měsíců jezdí. Kvůli tomu, aby byl na blízku rodině a mohl se s nimi více stýkat, se bude respondent v blízké době stěhovat do Šumperka. S dcerou se nestýká. Hodně mu pomáhá jeho sestra, která se mu i snaží najít bydlení. S širší rodinou se nestýká. Kamarády mezi vrstevníky už nemá, všichni mu umřeli. Povídá si s ostatními uživateli domu důchodců a sestrami.

R3: *„Máme tu opikání, i hudba sem přijede. Tak je to takový dobrý. A máme tu kavárničky každé pondělí. Těch kavárniček se zúčastňuju. Povídáme si, pouštíme si magnetofon.“*

Respondent 4 – Protože je bezdětná a nemá ani sourozence neudrhuje vztahy s nikým z rodiny, s širší rodinou se nestýkala vůbec. Občas za ní jezdí kolegyně ze zaměstnání a vedoucí jen tak si popovídají. S nikým dalším hlubší vztahy neudrhuje.

R4: *„Já nevím, s nikým tady nejsem tak důvěrná. Teď su spíš taková jako samotář.“*

Respondent 5 – Má dvě sestry, se kterými se v minulosti navštěvovaly, obě ale bydlí daleko a kvůli zdravotnímu stavu už se dlouhou dobu neviděly. Má dvě dcery, jednu ve Zlatých Horách a jednu v Bohumíně. Dcery je často navštěvují, zlatohorská více, protože bydlí blíž. Respondetka ale uvádí, že zatím větší pomoc s ničím nepotřebuje, vystačí s manželem sami. Má čtyři vnoučata. Všechny je navštěvují, pravidelně si volá s dvacetiletou vnučkou, která studuje na vysoké škole. Udrží dobré vztahy se sousedy, pomáhají si. Dříve chodila do spolku k invalidům, kde dělala pokladní a do svazu žen. Přátel mezi vrstevníky má dost, setkávají se pravidelně.

R5: „*Chodíme tam do té Taverny, potom chodíme do bývalé Obchodničky. Já jsem byla na klenotech, děvčata byla na textilu, na obuvi. Tak jednou za týden, za čtrnáct se sejdeme na kafe do cukrárny u školy. Záleží, jak máme čas a vždycky se domluvíme kdy zase. To jsou takové už trošku vzdálenější kamarádky a setkáváme se... Tady se sousedama druhýma taky Přes plot se bavíme.. Ted' jsme jim dávali třešně. Měli jsme hodně třešní. A med od nich zase bereme občas my. Tak je to dobré.*“

Respondent 6 – Má dvě dcery, čtyři vnoučata, rodinné vztahy hodnotí kladně. Má také dost přátel, se kterými se často setkává, chodí spolu na pivo. Mezi nimi jsou i jeho sousedé. Navzájem si všichni pomáhají, ale respondent si pokud možno vystačí sám, než aby se měl spoléhat na druhé.

R6: „*Dole s Krajňanckým, pak ještě tady je Bém. Tady soused. To chodíme na pivo. Máme pondělky, středy a pátky. Vždycky když tam jdete ten den, tak tam někdo z těch kluků je nebo pánů. Tam kolikrát přijedou větší partie. Nebo když máme narozeniny, tak se sejdeme. Vycházíme s hodně lidmi, takže nemáme problémy. Ale zase uvazovat se na někoho to nelze. Jedenkrát za tři měsíce se sejdeme. Když se potkáme, tak klidně se stavíme, třeba i na to pivo. Ale ne, že bychom byli odkázani na cizí lidi.*“

Respondent 7 – Má dceru a syna a jednu dospělou vnučku. Dcera bydlí s rodinou v Jeseníku a syn je svobodný a bezdětný, bydlí ve vedlejším bytě. Vztahy s rodinou mají dobré a pomáhají si vzájemně, v čem se dá. Syn pomáhá víc

v každodenních věcech. Dcera za nimi jezdí každý týden. Kamarádů má dost, hlavně mezi rybáři, chodí spolu na ryby, tráví spolu ale mnohem méně času než dříve. O sousedech říká, že má vztahy s každým jiné, někdo je pro něj dobrý, někdo zlý.

R7: *„Tak setkám se s partiou na rybách. S rybářema, no ale jinak. Je to více samotářský ted'. Jen se pozdravíme, řeknem si, jak se máme a je to v pořádku.“*

Respondent 8 – Respondentka hodnotí vztahy s rodinou jako pevné, má syna v Javorníku a dceru v Jeseníku, také jednu vnučku. S rodinou si pomáhají. Syn pomáhá s každodenními věcmi. Dcera má auto, tak je bere na výlety a na nákupy do Polska. Vnučka bydlí daleko, ale jednou za dva měsíce za nimi také jezdí. Širší rodinu nevidá. Se sousedy se moc nevidá, ani si nepomáhají. Setkává se s bývalými kolegyněmi v místní restauraci u příležitostí oslav narozenin nebo podobných slavnostních věcí, pokud se chtějí sejít jindy, zavolají si.

R8: *„Když se chceme sejít, tak si zavoláme a jdeme si někam sednout.“*

Výsledky:

Respondenti udržují nejhlubší vztahy s nejužší rodinou, to znamená se svými dětmi a vnoučaty, pravidelně se navštěvují nebo jsou alespoň v kontaktu. Respondent 3 se nestýká pouze s dcerou, se synem ano. Pouze Respondent 4 se nestýká s nikým z rodiny, protože neměla děti a manžel je po smrti. Se širší rodinou už se nikdo z nich nenavštěvuje, protože bydlí daleko a nikomu se nechce cestovat, v kontaktu s některými z nich jsou. Sousedské vztahy senioři hodnotí buď jako neutrální nebo dobré, někteří si se sousedy pomáhají, pouze respondent 7 uvedl, že někteří jsou zlí. Většina respondentů má alespoň pár známých mezi vrstevníky, které považují za kamarády a pravidelně se setkávají. Výjimkou je Respondent 4, považuje se za samotáře, stýká se jen s ostatními uživateli domu, když má náladu a občas ji navštěvují kolegyně z práce. Také Respondent 3 uvedl, že přátele nemá, protože všichni vymřeli, ale povídá si s ostatními uživateli domu důchodců. Sociální vazby se tedy pro seniory jeví jako důležité.

Jak respondenti vnímají vztahy s přeshraničními sousedy?

Respondent 1 – Respondent má mezi Poláky hodně známých, například mezi kulturními pracovníky a lidmi z radnice. Jezdí do Paczkówa pravidelně, měl zde dokonce několik fotografických výstav. Za ním zase z Paczkówa jezdí jeho přítel. Vydávají spolu knížky o Paczkóvě a okolí – respondent fotografuje a jeho přítel píše. Dále uvádí, že hodně lidí jezdí z Javorníku do Polska nakupovat. Poláci do Javorníku jezdí za památkami a přírodou, často taky na houby.

R1: *„Mám tam poměrně dost známých a jednoho mimořádně známého, Romańczyka. Vydáváme spolu knížky. Už jsme vydaly deset knížek. Musím ale předeslat, jenom dvě jsou česko-polský nebo polsko-český, jinak je to všechno v polštině. ... Paczkow a okolí. Já dělal fotky a on k tomu vždycky nějaký text. ... Já se dost zajímám o tu fotografii, měl jsem tam několik výstav. Tak s těma kulturníma pracovníka a s radnicí a tak. ... A vím, že ty trhy, co tam jsou, to i ten můj kámoš říká, že jim mrvíme ceny. Protože na těch trhách je víc Čechů, jak Poláků. ... A, co sem jezdí Poláci, tak oni, oproti nám, jsou víc zatížený na ty památky. Tak zámek a tady to, nakupovat taky samozřejmě. Nadávají ale, že tady máme draho. ... Na hříbky, to jsou plný lesy.“*

Respondent 2 - V Polsku nemá žádné známé, nejezdila tam. Od známých ví, že sem jezdí hodně a lidi jezdí zase tam. Do domova chodí polský masér.

R2: *„Nestýkala jsem se s Polákama vůbec. Akorát teď sem chodí masér dvakrát za týden na masáž nohou. Ale taky jsem říkala, už je to pět roků, dvakrát týdně, tak to už je vlastně známý.“*

Respondent 3 – Do Polska hodně jezdil při různých příležitostech, má odsud hodně zážitků, Poláky má rád. V domově pracují polské sestry. Do Javorníku prý poláci jezdí hodně, chodí třeba na jídlo do místní restaurace, taky slyšel, že mají v Javorníku své obchody a firmu.

R3: *„To jsem jel do Bílé Vody a z tama pěšky do Zlatého Stoku. Jednou jsem se tam s bezdomovci napil a pak jsem šel, přes hranice opilej. A takové různé zážitky*

mám. ... Jednou jsem si tam maloval ty pece, jak jsou na okraji Zlatýho Stoku a přijeli policajti mě kontrolovat. Mysleli si, že jsem nějaký špión. Jendou jsem tam přijel v neděli ráno a oni se scházeli u radnice, a 15 Poláků mi podalo ruku. To se mi v životě nestalo. 15 Poláků, které jsem neznal, kteří tam přišli pokecat, mi podalo ruku. ... Mají tu firmu taky, jsem slyšel. V Javorníku. Já mám Poláky rád“

Respondent 4 – V minulosti do Polska jezdili s lidmi z práce na výlety, Poláci zase jezdili do Javorníka. Poláci prý byli více pohostinní než Češi. Jak je to ale teď, o to už se nestará.

R4: „Do toho Polska jsme, do toho Polska jsme jezdili často na výlety. Jako společně. My k nim a oni k nám. No a to se nám moc líbilo. Oni jsou Poláci pohostinnější než my. A tancovali jsme tam. Poláci rádi tancují. Tak se tancovalo a oni vždycky takovou dobrotu nějakou připravili, když jsme přijeli, ale my jsme nikdy takovou dobrotu nepřipravili.“

Respondent 5 – V Polsku nemá známé, do Polska jezdí převážně na nákupy a na slavnosti, v minulosti jezdili více, teď tak jednou za dva měsíce. Poláci do Javorníku jezdí prý hlavně, když jsou zde nějaké slavnosti.

R5: „My tam jenom sem tam zajedeme do Paczkówa, něco se tam dá trošku koupit. Jinak jako známé tam nemáme v Polsku. Dříve jsme tam trošku brali maso, mléko. Zůstali jsme u toho mléka, maso už ne. Protože to co my sníme, to nám stačí koupit tady a tak. A spíš se tak třeba podívat, jak tu byla vnučka, tak se jí to náměstí a všechno se jí tam líbilo. ... Jednou za dva měsíce nebo tak nějak. Jak jsou ty dny květu v červenci, to se tam rádi podíváme. ... Jezdí sem, na různé Javornické dny, nebo nějaké takové větší akce. Tak tady je vidět hodně Poláků.“

Respondent 6 – S Poláky má z minulosti hodně zážitků, měl mezi nimi několik známých, ale s žádnými neudržoval hlubší vztahy. V současné době tam jezdí na nákupy. Poláci do Javorníku podle něj jezdí do zdejší restaurace a o víkendu jsou tam prý často.

R6: „Poláci jsou Poláci. Oni sice si říkají, že hodně vypijí, ale neumění pít, protože jak to začnou míchat a dokud není mrtvý. Já jsem tam neudržel žádné kamarádství. Jen co jsem se bavil tak co dělal tady na Kukačce, tak to byl, jak byli ty Placůvky, nějaký kapitán Edmund, tak s tím. A v potoce tam byla právě v Bílé Vodě, tam byla hospoda a on vždy přišel. A ještě u Rudňáků jsme tam měli družbu s těma Polákama. Oni tam měli nějaký důl nebo šachtu. Tenkrát ještě nebylo povoleno takhle chodit, tak oni vždy na hranice na nás počkali, jsme šli do hospody. A pak co ještě měli ten dobytek, tak kolikrát utekl, tak jsme ho podrželi, tam na lomě. Tady byl lom a hranice. Tam byli pastviny. Ale vždy přišly, donesli tu svoji vodku nějakou nebo já nevím což. Sranda byla. ... Na nákup a teď už se to tam pomalu ani nehodí. Snad teď je tam o tři koruny levnější benzín. Co jsem slyšel, ale když nejezdíte moc často.“

Respondent 7 – V Polsku má jednoho kamaráda, jinak tam jezdí převážně na nákupy. Do Javorníku podle něj jezdí Poláci taky něco nakoupit, třeba pivo a hodně taky za kulturou. Města Javorník a Paczków mají družbu, takže sem jezdí různé polské soubory a ty české zase jezdí tam.

R7: „Jednoho kamaráda tam mám, jinak nic moc. Více tam chodíme na nákupy, protože je tam maso kvalitnější, levnější. Obchody jsou lépe zásobovány než u nás. Je tam textil, je tam obuv. Tady už u nás není. Textil ani obuv. ... Mají něco také dražší u nich než u nás, tak zase si koupí u nás, třeba pivo nebo nějaké žvýkačky nebo něco takového, co máme u nás levnější, tak si kupí u nás. ... Za kulturou jezdí dosti, protože tady mají tu družbu takovou. Tady ten Pačkov a Javorník, takže to se střídá, Javorník jede tam, Paczków jede sem.“

Respondent 8 – Do Polska jezdí nakupovat, Polka byla jedna její kolegyně z práce, s tou se dřív vídaly, jinak tam známé nemá. Říká, že Poláci sem jezdí za jídlem, turistikou a kulturou.

R8: „No, to Polsko, to jsme rádi, že je otevřený, protože můžeme si chodit nakupovat, protože mají kvalitnější zboží, jako u nás, mají to levnější, no a nemáme to daleko. Ale nejede tam autobus ani vlak. Musíme si jet sami. Sami se dopravit. A když potřebujeme velký nákup, tak přijede dcera autem. Se zetěm. A jedeme nakoupit, pak

jedou zas zpátky. ... Měla jsem tam jednu spolupracovnici, ale tak jak už je člověk v důchodě, tak už. ... Poláci sem jezdí za prvé za jídlem, za turistikou. Do restaurací no. A když jsou tady nějaký akce že, tak to taky spojí s návštěvou. “

Výsledky:

Kromě Respondenta 2 každý uvedl, že do Polska jezdí nebo jezdil v minulosti. Nejčastěji senioři jezdí do nejbližšího polského okolí nakupovat. Respondent 1 uvedl, že spíše než na nákupy jezdí za známými. Respondenti hodnotí vztahy s Poláky jako dobré, někteří z nich si myslí, že jsou Poláci družnější a pohostinnější než Češi. Tři respondenti s radostí vzpomínali na zážitky spojené s pobytem v Polsku nebo na chvíle prožité s polskými lidmi. Respondenti dále uvedli, že Poláci do Javorníku jezdí pravidelně, nejvíce za přírodou, kulturou a turismem, někteří uváděli, že na jídlo do místní restaurace. Někteří jsou zde dokonce zaměstnaní.

Jak vnímají sociální vybavenost v místě, kde žijí?

Respondent 1 – Základního lékařského ošetření se mu zde dostane, na speciální jezdí do Jeseníku nebo Olomouce. Kultura je podle něj v Javorníku na vysoké úrovni. Obchody v Javorníku nabízejí hlavně potraviny, oblečení se dá koupit u Vietnamců, ale pro to raději vyjíždějí do Polska. Se sociálními službami zkušenost nemá. Má vlastní auto, takže místní hromadnou dopravu moc neřeší, jen několikrát jel do Jeseníku autobusem a až na to, že je vázaný na hodinu, mu to vyhovuje.

Respondent 2 – Kdysi jezdila do Jeseníku vlakem a autobusem, to jí vyhovovalo tak, jak bylo. K lékařům chodila jen do Javorníku a byla spokojená. Se současnou doktorkou co chodí do domova, ale už tak spokojená není a se sociálními službami pro seniory je spokojená, jen se jí úplně nelíbí přístup sester v domově. Dříve chodila v Javorníku na divadelní představení. Do obchodů v současné době už taky moc nechodí.

R2: „Tady je paní doktorka nějaká, viděla jsem ji jedenkrát a už je to asi dva, tři roky. Ona předepisuje léky, aniž by mě viděla. Tak někdy si říkám, že zbytečně nebo nevím. Peněz za to dám ... No, jsem až na to, že v tom školství je dodržovaná doba. Víte, na minutu a tady se to nedá říct. A ke mně, že bydlím sama, tak sestřička přijde akorát, že mě donese léky, potom oběd a někdy ani neodnese to nádobí. Ted' už bych potřebovala a právě chci vědoucí mluvit, aby mi to jídlo... rozřezou rohlík a namažou. Ale třeba, když je potom nějaké jídlo, já na to nevidím, víte. Dneska bylo vejce, a kdyby bylo na půl rozřezané, tak by to bylo lepší. Nemusíte to chytat do ruky.“

Respondent 3 – S dopravou je spokojený, když se potřebuje někam dostat, jezdí autobusem. K lékařům nechodí, ale když chodil dříve, byl spokojený. Občas chodí na akce, které pořádá město. Se sociálními službami je spokojený, podle jeho slov si nemůže stěžovat. Jediné co mu chybí je soukromí. Pokud se mu něco nelíbí, tak to řekne. Nakupovat chodí jen potraviny, ostatní věci neshání, protože na to nemá peníze.

Respondent 4 – Když chce někam jet, poprosí pracovníky domova, sama nejedí. K doktorům nechodí, preventivní prohlídky jí dělají v domově. Za kulturou chodila dříve, teď už nechodí nikam, ani nakupovat, takové věci jí už nezajímají.

Respondent 5 – V Javorníku je hodně potravin, ale když chtějí něco jiného, tak jezdí do Jeseníku nebo Paczkówa, spíše ale do Polska, protože je to blíže. Jsou tady Vietnamské obchody s oblečením, tam ale nechodí. Co se týká sociálních služeb, myslí si, že jsou na dobré úrovni, sama zkušenosti nemá, ale k sousedovi chodí sociální pracovníci a prý je spokojený. S doktory je to podle jejích slov všelijaké, s vážnějšími problémy musí do Jeseníku, sama k nim prý nechodí, ale známí říkají, že je s doktory horší domluva. Problém je se zubařem, který tady končí, pak se bude muset jezdit až do Jeseníku. Veřejné služby v Javorníku prý fungují. Dopravu neřeší, protože mají auto. Za kulturou dříve chodili do divadla a kulturního domu, také na různé akce pořádané městem, teď už ale nechodí.

R5: „Potraviny a to je všechno. Je tu taková malá obuv, ale ona tam stejně skoro nic nemá. A oděvy, vlastně kromě Vietnamců, tu vůbec nejsou. ... No tak

s doktory je to všelijaké. Protože, tady je jeden pan doktor hodně starý. Nevím kolik už má, ale už hodně. Ten už by měl být dávno doma. Lidé hodně nadávají, jako že se potom špatně domlouvají s doktory. Ted' vykládají, jestli je to pravda nevím, že bude se zubařem problém, protože tady je vlastně jeden a má končit.“

Respondent 6 – Mají své auto, jen občas využívají autobusovou dopravu, se kterou jsou spokojeni. Hodně podniků se službami, třeba autoservisů tady prý zaniklo. Na veřejné služby si nemůže stěžovat. K lékařům moc nechodí, jenom při nějakých nemocech, když se mu něco nezdá a doktoři v Javorníku ho nepošlou na vyšetření dál, zařídí si to sám. Za kulturou ted' už moc nechodí. S obchody je pro každodenní nákupy spokojený, zmínil dobrou pekárnu, pro jiné věci musí vyjíždět do Polska. Sociální služby nevyužívá, ale známí je hodnotí pozitivně.

Respondent 7 – Nemá vlastní auto, s veřejnou dopravou spokojený není. Město podle něj více než veřejné služby financuje turismus. Co se týká lékařů, zmínil, že tady je jeden, který by už měl být v důchodu, že to je špatné, obdovná ženská jakž takž, co se mu ale nelíbí, jsou situace, kdy ho zdejší lékaři posílají někam jinam na vyšetření, nedávají mu dostatek informací o tom, co má dělat dál, musí si sám říct o pomoc. Vadí mu, že mu nepomůžou se na vyšetření dopravit, musí sám a dlouho dojíždět veřejnou dopravou. Kulturní vyžití ve městě podle něj je, dřív chodil do divadla i na slavnosti, ted' už ne. Do obchodů ve městě chodí, jen do potravin, když něco nutně potřebuje, jinak pro všechno jezdí do Polska. Jsou tady jen Vietnamci, všechno ostatní dávno zrušili. Sociální služby nevyužívá, ale ostatní jsou prý spokojeni.

R7: *„S dopravou, nejsme spokojeni, protože převážně jezdím autobusem, vlakem moc málo to je ještě horší, jezdí méně než autobus. Autobus jezdí hodinu do Jeseníka a hodinu zpátky. Takže na jednadvacáté století a 28 km jede hodinu tak to je moc. To by mělo jezdit, tak těch 35 minut a ne hodinu. Do Polska nejezdí vůbec nic. ... Lékaři? Jednomu je 85 let. Pak je tady ještě jedna ženská. Ta je obvodní, takže ta jakž takž. Zubaře máme taky už v důchodě, bude končit. No, a je to špatný. Takový doktor nad 80 let by to už neměl dělat. ... Nezajímají. Když jde o nějaký závažnější případ, tak pošlou sanitku, jinak se musí veřejnou dopravou. Dřív propláceli aspoň jízdné. Dnes neproplácejí nic. Dnes musí člověk všechno hradit, i když má plno let. A*

není to dobré. ... Obchody tady jsou více s potravinami, textil tady není žádný. To jsou Vietnamci jenom. Obuvnictví, to je tady malé, drobné, tam nic z toho není. Dříve byli dvoje obuvnictví a opravná obuvi. Teď tady není nic takového.“

Respondent 8 – Veřejné služby fungují, jen zrušili spořitelnu, kvůli tomu musí jezdit do Jeseníku. Na lékaře si nestěžuje, jen jí vadí starší doktora, který stále pracuje, ale už na to podle ní nemá dostatečné kompetence. Pokud ji lékaři pošlou na vyšetření do větších měst, musí si vše zařídit sama. Kulturních akcí se nezúčastňuje. Sociální služby fungují, ale zatím je nepotřebují. Obchodů je tady málo, jezdí do Polska. Doprava je podle ní špatná, do Jeseníku se jezdí hodinu. Mají skútr, na něm jezdí do okolí, jinak využívá hromadnou dopravu, ta je dlouhá, ale do Polska nejezdí nic, musí se zařídit sami.

Výsledky:

Respondenti hodnotí kladně veřejné služby, které jsou ve městě poskytovány.

Veřejnou dopravu příliš neřeší ti, kteří mají auta a starší senioři, kteří už nikam jezdit nepotřebují, jen pracovníci domova je občas někam vyvezou. Jinak respondenti, až na dva z nich, hodnotí dopravní situaci kladně. Dvěma respondentům vadí dlouhá doba jízdy veřejnou dopravou a absence linek do Polska. Ukazuje se, že je důležité vlastnit dopravní prostředek, aby se člověk sám dostal všude tam, kam potřebuje.

Lékařské služby některým respondentům přijdou dostačující, pokud mají závažnější problémy, jezdí do větších měst. Někteří si stěžovali na to, že jim lékaři nepomáhají při zařizování dalších vyšetření a že je s nimi horší domluva, vadí jim lékař, který už má léta a neumí se podle nich o pacienty dobře postarat. Funguje tady tak systém ve smyslu „zaříd' se sám“. Respondentům také vadí, že v budoucnu budou připraveni o zubního lékaře. Respondenti z domova důchodců mají lékaře vlastní.

Podle respondentů je tu dost obchodů s potravinami. V Javorníku jsou dva vietnamské obchody s oblečením, což seniorům přijde nedostačující, zajdou tam jen

v případě největší nouze. Pro oblečení a ostatní produkty různého typu musí vyjíždět do Polska nebo Jeseníku. Skladba obchodů je tedy nedostatečná

Kulturního vyžití je podle seniorů v Javorníku dost, i když se těchto akcí už většina seniorů neúčastní a sociální služby pro seniory jsou zde také podle většiny seniorů také na dobré úrovni, pouze Respondentka 2 měla problém s chováním sester.

Je pro respondenty v pohraničí dostatek možností pro využití volného času?

Respondent 1 – Ve volném čase fotografuje, chodí na procházky se psem a jezdí s vnukem na motocrossové závody. Volný čas nejraději tráví sám.

Respondent 2 – Sociální pracovnice chodí občas respondentce číst, jinak už jen leží a vzpomíná.

Respondent 3 – Stará se o záhonek, spí, chodí na dílny a kavárničky, které pořádá domov důchodců. Hodně čte a stará se v domově o knihovnu, viz Příloha č. 3. Volný čas tráví většinou sám.

R3: *„No, dělal jsem tady v chráněných dílnách. Tam jsme dělali na zahraně, malovali jsme v Ateliéru. Čtu hodně, starám se tu o knihovnu. Spravuju knížky. Vazby. Naučil jsem se to před 10 lety v Saletu.“*

Respondent 4 – Ve volném čase spí nebo čte. Občas tráví čas na zahradě.

R4: *„A jinak už tady máme, děláme občas, sestřičky to pěkně vedou tam máme takový na zahradě máme jak bych to řekla. Pergolu. No ano. Já vždycky to slovo. Vždycky to zapomenu. No a tak tam trávíme i někdy nám tam oběd nosí, podle toho jak. Ted' jsme tam měli koťátka, měla tu kočka tři koťátka. A tak zrovna jsem dneska do oběda. Mně je půjčili do takové krabice velké. A už prý si pro ně někdo přišel, že už si je odveze. Roztomilý.“*

Respondent 5 – Volný čas tráví na zahradě sama, jezdí s manželem do Maďarska.

Respondent 6 – Ve volném čase se stará o zahrádku, jezdí na kole a občas zajde za přáteli.

R6: *„Ve volném čase, zahrádka, na kolo, nebo občas si zajedu za přáteli, co mám ještě ve Vápenné, nebo v Jeseníku. Za holkami už ne, protože už nemůžu. Všechno odnesl čas.“*

Respondent 7 – Ve volném čase chodí na procházky, stará se o zahradu, ale hlavně rybaří. Volný čas tráví nejčastěji sám, na rybách občas sedí s ostatními rybáři

Respondent 8 – Ve volném čase jezdí na chatu, s manželem na ryby, stará se o zahradu, šije a čte si.

Výsledky:

Velká část respondentů se shodla na tom, že volný čas tráví raději sami, společnost přátel ve volném čase uvítá Respondent 4, který chodí na kavárničky, ale jinak volný čas tráví spíše sám, dále Respondent 4, paní se schází s ostatními uživateli domova důchodců na zahradě, Respondent 6 a Respondent 7, který s přáteli někdy rybaří, radši je ale taky sám. Respondentovi 2 musí s koníčkem pomáhat někdo další, volný čas tráví jinak sama, ale ráda by měla více společnosti. Ostatní respondenti jsou nejraději úplně o samotě. Každý z respondentů má vlastní koníček. Co se týká využití volného času, nikdo nevedl, že by v Javorníku něco postrádal.

Chtějí respondenti setrvat v pohraničí nebo se z něj chtějí vystěhovat?

Respondent 1 – V Javorníku prožil celý život, vystěhovat se z něj nechce. Byla doba, kdy chtěl bydlet v Kroměříži, kde se mu tam hrozně líbí, nakonec se ale neodstěhovali a je za to rád. Chtěl by tady dožít.

R1: *„I když byla doma, kdy jsme se odtud chtěli odstěhovat do Kroměříže, ale to rychle přešlo. Kroměříž se mi strašně líbí. Ale jsem rád, že jsme se neodstěhovali. Tady je to lepší, tam je rovina a to není ono.“*

Respondent 2 – Z Javorníku se nikdy odstěhovat nechtěla a to ani tehdy, když odešly její děti.

R2: *„Já jsem právě, když se odstěhoval syn, tak jsem říkala: "Ne, v Javorníku musíme prožít 70 let". A tak jsem jako kůl v plotě.“*

Respondent 3 – Během života se několikrát stěhoval. V Javorníku je přechodně, nemá k němu žádné vazby, rodina bydlí jinde. Bude se za nimi stěhovat. Také se mu nelíbí nedostatek anonymity.

Respondent 4 – Bydlela v Javorníku, potom se odstěhovala zpátky do místa jejího narození. Nakonec se ale vrátila zpátky do Javorníku, a když už se cítila osamělá, šla bydlet a dožít do domova důchodců.

Respondent 5 – Celý život prožila v Javorníku a nikdy neměla v úmyslu se vystěhovat, líbí se jí tady.

Respondent 6 – Do Javorníku se přiženil a odstěhovat se nikdy nechtěl, má tady přátele a líbí se mu tady.

Respondent 7 – Do Javorníku se také přiženil, chtěl se odstěhovat do Hradce Králové, kde se mu velmi líbilo a také by měl ve vnitrozemí více peněz. To se nakonec neuskutečnilo, protože manželka chtěla zůstat. Jinak se mu tady líbí a chce zde dožít.

R7: *„Je tady těžký život, jenom krásná příroda. Přestěhovat jsem se chtěl třeba do Hradce Králové, jsem měl možnost, ale neuskutečnilo se to. Prostě z toho sešlo. Kdyby šla babička se mnou, tak by jsme byli teď třeba v Hradci nebo kolem, tam někde.“*

Respondent 8 – V Javorníku prožila celý život, měla tady rodinu a kamarády, nikdy se nechtěla odstěhovat a to i přes to, že její manžel chtěl. Chce tady dožít.

Výsledky:

Polovina respondentů se z Javorníku nikdy odstěhovat nechtěla, měli zde rodiny, známé, líbila se jim práce a celkově prostředí, se kterým jsou spjati. Dva respondenti se odstěhovat chtěli, u jednoho to ale byla jen chvilková záležitost a je rád, že to neudělal, druhý se neodstěhoval kvůli manželce a stejně jako jeho předchůdce chce v Javorníku dožít. Dva respondenti se během života stěhovali, Respondent 3 není na město nijak citově vázán, prožil zde jenom dvě období svého života, vadí mu zde nedostatek anonymity a těší se, až se odstěhuje. Respondentka 4 se během života odstěhovala zpátky do místa svého narození, nakonec se ale rozhodla vrátit a dožít svůj život v Javorníku.

Závěr

V bakalářské práci jsem se zaměřila na život seniorů ve městě Javorník v česko-polském pohraničí. Cílem práce byla identifikace specifických problémů spojených se životem seniorů ve městě Javorník v česko-polském pohraničí. Zajímalo mě, jak se seniorům líbí prostředí města, ve kterém žijí. Jedním z hlavních bodů zájmu pro mě bylo zjistit, jestli mají nějaké závažné problémy, zdali je něco trápí, co jim v životě naopak dělá největší radost a co považují za nejdůležitější. Zajímaly mě jejich sociální vazby, jaké mají vazby s rodinou, s kým se dále setkávají, jestli mají přátele a u jakých příležitostí se ostatními lidmi schází. Respondentů jsem se dotazovala na způsob, jakým využívají volný čas a jestli se z pohraničí v minulosti chtěli nebo do budoucna chtějí vystěhovat. Dalším aspektem zájmu bylo dozvědět se, jak respondenti hodnotí vztahy s přeshraničními sousedy, jaké interakce fungují přes hranice mezi polskou a českou stranou.

Senioři v Javorníku si váží klidu a zdejší přírody. Ti, kteří se zde narodili, nebo tady žijí podstatnou část života, jsou neodmyslitelně spjati se zdejším prostředím. To dokazuje i skutečnost, že se většina z nich rozhodla pohraničí neopouštět a zůstat tu celý život. Část respondentů na vystěhování se z města myslela v určitých obdobích během života, nakonec se však z různých důvodů rozhodli zůstat a nelitují toho, chtějí tu dožít. Jeden z respondentů se odmítl odstěhovat i přes to, že věděl, že tím ztratí blízký kontakt se zbytkem rodiny. Další respondent na čas změnil místo bydliště, nakonec se sem ale stejně na dožití vrátil. Výjimku tvořil pouze jediný respondent, který v Javorníku prožil jen kratší úseky života a k městu nemá žádnou vazbu. Několik seniorů uvedlo, že jim vadí probíhající rekonstrukce ve městě, jeden respondent zmínil skácení symbolické lípy.

Senioři jsou svým životem spíše spokojeni, při rozhovorech raději mluvili o věcech, které jim dělají radost než o těch, které je trápí. Nejčastějším zdrojem radosti je pro ně dobré zdraví a blaho rodiny. Většina seniorů odpověděla, že je netrápí nic závažného, jen pár jich zmínilo zdraví. Důležité je pro seniory v životě opět zdraví, jejich vlastní i rodiny a dobré vztahy jak rodinné, tak ostatní.

Specifické jsou v pohraničí velmi pevné sociální vazby, respondenti jsou si velmi blízcí s jejich úzkou rodinou, většinou se pravidelně vídají a pomáhají si.

Stejně pevné jsou i vztahy s vrstevníky, známými nebo sousedy. Každý z respondentů má ve městě nebo v jeho okolí alespoň pár přátel, se kterými se schází. Starší seniory i přes to, že už v okolí nemají blízkou rodinu, stále navštěvují známí z minulosti. Dříve se účastnili i kulturních akcí, kde se mohli scházet, pro většinu z nich už ale tato aktivity nejsou zajímavé a nevyhledávají je. To, že se zde všichni znají, je nepříjemné jednomu z respondentů, který bude i z tohoto důvodu město opouštět. Sociální vazby respondenti udržují i s Poláky, někteří z nich mají na polské straně hranice přátele, další respondenti se s nimi stýkají jako s personálem domova důchodců a některé k nim pojí vzpomínky z minulosti. Poláky také skoro denně potkávají na ulicích, protože sem často jezdí za kulturou, přírodou a turistikou.

Zajímavé je, že i přes tyto silné sociální vazby tráví velká část respondentů volný čas o samotě, kdy se věnují svým vlastním koníčkům například zahradničení, fotografování, četbě nebo rybaření. Někteří z nich jen občas tyto aktivity provádí s někým dalším. Společnost ve volném čase vítali starší respondenti, jedna seniorka tráví často volné chvíle na zahradě domova důchodců s ostatními. Další starší seniorka, která má kvůli zdraví v současnosti už omezené možnosti a z tohoto úvodu bohužel žije více izolovaně, uvedla, že je ráda, když ji přijde sociální pracovnice číst, jinak svůj volný čas tráví vzpomínáním na doby minulé. Opět je zde zřejmá souvislost nutnosti sociálních vazeb seniorů k ostatním lidem, kteří jim mohou být nápomocní při vykonávání zálib a koníčků. Jim samotným to už mnohdy zdravotní stav nedovoluje. Tato respondentka mě zároveň požádala o zaslání kopie jejího přepisu.

Jedním z největších problémů, který musí respondenti řešit, je špatná dostupnost centra. Senioři musí řešit záležitosti, například specializované lékařské prohlídky a obstarávání větších nákupů výjezdem do okresního města nebo do některého z polských měst. To je jednodušší pro ty, kteří vlastní dopravní prostředek a mohou se tak přepravovat sami. Senioři, kteří dopravní prostředek nevlastní jsou odkázáni na veřejnou dopravu nebo na pomoc známých. Do polských měst, která jsou blíže, respondenti nejčastěji jezdí nakupovat nebo na návštěvu kulturních akcí. Tímto směrem ale bohužel žádná veřejná doprava nejedí, proto si ji musí zajistit sami. Bližší centra se tak stávají méně dostupnými. Zároveň je pro seniory

v Javorníku, a to ať už dopravní prostředek vlastní nebo ne, cestování do center citelným peněžním výdajem navíc.

Na mém výzkumu se podíleli respondenti, kteří byli ochotní mluvit o svém životě, a domnívám se, že práce s nimi přinesla zajímavé výsledky. V budoucnu by mohlo být přínosné, zkoumat problematiku života seniorů v pohraničí ve skupinách respondentů, kteří se nacházejí ve stejné fázi stáří. Tak bychom dostali dílčí výsledky o životě jednotlivých věkových kategorií seniorů. Sociologických studií o seniorech i přes jejich mnohotvárnost stále není mnoho a myslím si, že by bylo vhodné se tímto tématem v sociologii v budoucnosti více zabývat.

Seznam použité literatury

Disman, M. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.

Linhart, J., Petrušek, M., Vodáková, A., Maříková, H. 1996. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum.

Dokoupil, J., Havlíček, T., Jeřábek, M. a kolektiv. 2004. *České pohraničí – bariéra nebo zprostředkování?* Praha: Academia.

Glosová, D. a kolektiv. 2006. *Bydlení pro seniory*. Brno: Era.

Gruss, P. (ed.) 2009. *Perspektivy stárnutí z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Portál.

Haškovcová, H. 2010. *Fenomén stáří*. Praha: Havlíček Brain team.

Heřmánková, H., Pacovský, V. 1981. *Gerontologie: Knižnice praktického lékaře*. Praha: Avicenum.

Kalvach, Z., Onderková, A. 2006. *Stáří – Pojetí geriatrického pacienta a jeho problémů v ošetrovatelské praxi*. Praha: Galén.

Kastner, Q. 1996. *Osídlování českého pohraničí od května 1945 : Historická analýza doplněná kvalitativní sociologickou sondou*. Praha: Sociologické nakladatelství AV.

Knopp, T. 2004. *Předkládám na vědomí*. Jeseník: Základní článek Hnutí Brontosaurus Ještěř.

Matouš, M., Matoušová, M., Kalvach, Z., Radovanský, J. 2002. *Pohyb ve stáří je šancí*. Praha: Grada.

Mühlpachr, P. 2004. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta.

Mühlpachr, P. 2009. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta.

Schmeidler, K. 2009. *Problémy mobility stárnoucí populace*. Brno: Novpress.

Sýkorová, D. 2007. *Autonomie ve stáří. Kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. 2005. *Problémy periferních oblastí*. Praha: Univerzita Karlova.

Vágnerová, M. 2007. *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum.

Seznam internetových zdrojů

Český statistický úřad. 2013. „Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2100 (Projekce 2013).“ [online] Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/20567167/402013u.pdf/3cdc1b6f-9334-429e-99e6-f72b4047bee3?version=1.0> [cit. 1. 5. 2018]

Český statistický úřad. 2014. „Věková struktura obyvatel podle dat sčítání lidu – 2011“ [online] Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/20551781/170217-14.pdf/9f50d576-fb17-4b2a-a221-01b0ff96ee3b?version=1.0> [cit. 26. 4. 2018]

Český statistický úřad. 2017. „Obyvatelstvo podle věku a rodinného stavu.“ Vývoj obyvatelstva České republiky – 2016. [online] Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/45964328/1300691701.pdf/2450a347-c6da-4ed2-b98b-7ca13a78f7b5?version=1.0> [cit. 9. 5. 2018]

Mikroregion Javornicko. 2018. „Strategický plán rozvoje obcí mikroregionu Javornicko. [online] Dostupné z:

https://is.hvdesign.eu/dokumenty/javornicko/strategicky_plan_rozvoje_obci_mikroregionu_javornicko/javornicko_1522133455.pdf [cit. 23. 7. 2018]

Sociologický ústav akademie věd ČR. 2017. „gerontologie.“ [online] Dostupné z:
<https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Gerontologie> [cit. 9. 5. 2018]

Příloha č. 1 - Ukázkový rozhovor s respondentem 1

E.: Dobrý den, jmenuju se Eva Mravcová a jsem studentkou filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové. Tento rozhovor bude nahráván a použit k účelům mé bakalářské práce. Nebudou zveřejněna žádná jména ani osobní údaje respondentů. Souhlasíte s tím? 00:00:15-0

R1: Ano 00:00:16-6

E.: Tak já bych vás poprosila, abyste mi řekl něco o sobě. Kolik vám je let třeba? 00:00:26-0

R1: No moc, to se ani neptejte. Letos 78. V Javorníku jsem od roku 45, od konce války. 00:00:39-6

E.: Takže jste se tady nenarodil? 00:00:40-6

R1: Ne, já jsem se narodil na Hané. Mezi Hanou, no v Konici, na kraji Hané. Otec byl u finanční stráže, v 38 museli odtud odejít a v 45 hned v červnu nebo on nastoupil koncem května a my jsme se hned v červnu sem stěhovali. 00:01:08-0

E.: Takže sem šel za prací? 00:01:10-3

R1: On byl převelenej, protože on byl státní zaměstnanec. Finanční stráž. Ted' se to dá přirovnat k celníkům. Oni hodili po hranicích a chytali pašeráky. V tu dobu se třeba strašně pašoval cukerin, z Polska. 00:01:32-3

E.: To vůbec nevím, co to je. 00:01:33-3

R1: To je umělá náhražka cukru. To nosili tady přes hranice. 00:01:39-8

E.: To bylo levnější? 00:01:42-2

R1: Bylo to levnější, hlavně z toho Polska. Poláci na tom vydělávali. 00:01:48-6

E.: Potom už jste prožil celý život tady? 00:01:51-6

R1: Jo, začal jsem chodit do školy. 00:01:54-7

E.: Nějak jste se nestěhovali nikam nebo tak? Byli jste tady už jenom? 00:01:59-8

R1: Právě, že jsme se stěhovali. V Javorníku. Původně jsme se nastěhovali tam jak bydlel Šimek, tak tam jsme bydleli mi původně. Jenomže on sem přišel jako zubař, i když se to nakonec neuskutečnilo, ale byla tam ordinace zubařská. Z toho důvodu přišli za náma, že... Nevím co, tak jsme se přestěhovali sem. Možná za rok a od té doby jsme tady. Jenom taková zajímavost, tady vůbec nebyla elektrika. I lampičky u postele byly z plynu. Všechno plynový, protože tady byla plynárna. Mělo to jednu výhodu, protože po válce se vždycky večer na hodinu zhasínala elektrika, tak my jsme svítili plynem. 00:03:08-9

E.: Tak to jste měli lepší. (smích) 00:03:10-6

E.: Jak jste na tom se zdravím? 00:03:15-9

R1: Úměrně ke svému věku by se dalo říct, že se to dá vydržet. 00:03:22-3

E.: Takže nic hrozného vás netrápí? 00:03:25-5

R1: Tak netrápí... Já říkám jednu věc, dokud se člověk nedostane doktorům do ruk, tak je zdravěj. Jak se jim dostane do ruk, tak v ten moment má i to, co nemá. 00:03:41-0

E.: To je asi pravda, no. (smích) A jak jste v životě pracoval? 00:03:46-3

R1: Původem jsem drogist, jenomže to jsem dělal asi rok. Pak jsem byl u lesů a přes 30 let jsem byl tady na radnici. 00:04:01-9

E.: Co jste tam přesně dělal? 00:04:04-8

R1: Starostu, místostarostu. 00:04:13-4

E.: Jak se vám tady celkově líbí? 00:04:21-6

R1: Já bych to řekla takhle, kdyby se mi tu nelíbilo, tak tu nebudu bydlet. I když byla doma, kdy jsme se odtud chtěli odstěhovat do Kroměříže, ale to rychle přešlo. Kroměříž se mi strašně líbí. 00:04:36-5

E.: Proč jste se nakonec rozhodli, že se neodstěhujete? 00:04:40-4

R1: Jednak problémy s bytem a já jsem rád, že jsme se neodstěhovali. Tady je to lepší, tam je rovina a to není ono. 00:04:51-2

E.: Jo, tady je taková příroda lepší. 00:04:52-1

R1: Mě ty Rychlebské hory učarovaly. 00:04:57-6

E.: Takže se vám tady celkově líbí, to prostředí? 00:4: 59:01-2

R1: Ano 00:05:00-1

E.: Měnil byste tady nějak to prostředí, vzhledem k vašemu věku? 00:05:02-2

R1: V baráku zatím asi ne, jsem tam na to zvyklý. A nikam jinam bych kvůli tomu šel nerad. 00:05:09-2

E: Ne? Zůstal byste tady, jo? 00:05:14-2

R1: V žádném případě, teď už bych se nestěhoval ani do domova důchodců. Ne ještě někam mimo Javorník. (smích) 00:05:23-2

E.: Takže byste nechal o sebe pečovat jenom tady, jo? 00:05:24-8

R1: No, tak doufám, že mě nevyhodí. (smích) 00:05:28-7

E.: Máte nějaké známé v okolí, v Polsku? 00:05:41-7

R1: Mám tam poměrně dost známých a jednoho mimořádně známého, Romańczyka. Vydáváme spolu knížky. Už jsme vydaly deset knížek. Musím ale předeslat, jenom dvě jsou česko-polský nebo polsko-český, jinak je to všechno v polštině. 00:06:03-6

E.: Čeho se to týkalo ty knížky? 00:06:05-5

R1: Pačkov a okolí. Já dělal fotky a on k tomu vždycky nějaký text. 00:06:16-8

E.: Jezdí sem ti Poláci nebo vy tam hodně? 00:06:19-1

R1: Já tam jezdím dost a on je tady i 3x týdně. A ti ostatní, třeba po Pačkově, když jdu, tak ani nevím, kdo mě zdraví. 00:06:32-2

E.: Jo tam máte tolik známých. A jezdíte tam třeba nakupovat nebo takhle za něčím? 00:06:41-5

R1: Ne. My teda, tak dvakrát do roka, to je všechno. 00:06:46-1

E.: A jinak tam jezdíte za jakým účelem? Vyloženě jenom takhle za známýma? 00:06:49-4

R1: Já se dost zajímám o tu fotografii, měl jsem tam několik výstav. Tak s těma kulturníma pracovníka a s radnicí a tak. 00:07:03-2

E.: To jste měl fotografie o Javorníku? 00:07:06-9

R1: No, Javorník... Abych řekl pravdu, tak jsem neměl ani v Javorníku výstavu, ale třeba Pačkov nebo teď dělám motokrosy a takový. Protože vnuk jezdí motokrosy, tak to dělám. 00:07:21-0

E.: To je takovej váš koníček to focení a tady to? 00:07:26-5

R1: No, to už je spíš kůň (smích). Já to tahám sebou pořád, i když je to těžký. 00:07:50-8

E.: Jak jste tady spokojený s dopravou? 00:07:54-2

R1: To vám k tomu asi těžko něco řeknu, protože hodně jezdím autem. V poslední době jsem jezdil do Jeseníku autobusem několikrát, a i to mi vcelku vyhovuje. Akorát je člověk uvázaný na tu hodinu, ale jinak... 00:08:14-6

E.: Takže si myslíte, že to není nějak hrozný se odtud někam dostat? 00:08:18-9

R1: Pro mě ne. Nevím, jak druzí, ale pro mě ne. 00:08:25-2

E.: Tak jak máte to auto, tak to je lepší. Co veřejné služby? Jak si myslíte, že to tady funguje? 00:08:33-8

R1: Tak jak všude. Nic mimořádnýho. Je fakt, že je tady čím dál tím víc obchodů celkově. Je problém si koupit boty, kalhoty, kdyby nebylo Vietnamců. Zase ale vím, že spoustu lidí jezdí do Pačkova, protože tam jsou tři obchodňáky. 00:09:12-4

E.: Takže třeba vyjíždí do toho Pačkova nebo do Jeseníku. 00:09:16-2

R1: Spíš do Pačkova, to je 6km. A výhoda je, že oni berou naše platební karty a z toho si to odpisují. 00:09:35-8

E.: Takže i radši jedou do toho polska, než tady? 00:09:37-8

R1. Jo. No a vím, že ty trhy, co tam jsou, to i ten můj kámoš říká, že jim mrvíme ceny. Protože na těch trhách je víc Čechů, jak Poláků. 00:09:56-0

E.: Tak si to trošku nadcení, že? 00:09:57-2

R1: No jasně, logicky. A na druhé straně, já jezdím i tady na druhou stranu odsud, tam zase nevidíte Čecha. Ani na těch trzích. 00:10:12-3

E.: To je někde dál? 00:10:14-3

R1: Je to dál, z Javorníka je to 18km. Je to v údolí a není to přes ty kopce pro ty lidi atraktivní tak, jak tady do Pačkova nebo do Zlotyho Stoku. 00:10:39-0

E.: Tak on je i větší ten Zloty Stok, ne? 00:10:41-2

R1: Ty lázně bych řekl, že jsou větší. Ale tam jezdí málo lidí. 00:10:49-5

E.: Proč myslíte, proč jezdí Poláci sem, když sem jezdí? 00:10:53-5

R1: Třeba z toho (?) Zdroje hlavně sem jezdí ti lázeňští hosté, protože to jsou lázně známé v celém Polsku. A, co sem jezdí Poláci, tak oni, oproti nám, jsou víc zatížený na ty památky. Tak zámek a tady to, nakupovat taky samozřejmě. Nadávají ale, že tady máme draho. 00:11:34-1

E.: Takže spíš za přírodou a takhle? 00:11:37-2

R1: No, na hříbky, to jsou plný lesy. 00:11:41-9

E.: Co lékaři tady? 00:11:45-9

R1: Myslím si, že teď se to vcelku... jsou tady 3 praktičtí lékaři, je tady dětská lékařka, zubař. Já si nemůžu stěžovat. 00:11:58-7

E.: Takže nemusíte vyloženě někam jezdit? 00:12:02-0

R1: Na ty speciální, tak to jezdím do Jeseníku nebo i do Olomouce. 00:12:09-2

E.: A co když vás posílají takhle do toho Jeseníku nebo Olomouce, je tam třeba nějaký problém? Že by vám to trvalo nebo? 00:12:15-7

R1: Tak musí se člověk objednat. Já to neznám, já tam nejezdím. Ale co vím, tak se musí objednat, nějak se tam dopravit do toho Olomouce. 00:12:24-7

E.: Ale to základní tady máte, takže to ani nemusíte. A co třeba kultura tady? 00:12:33-4

R1: Tak kultura tady vždycky bývala na dost vysoké úrovni. Divadla, Ditterseův festival - ten je dost známej, ten bývá po celým okolí, i v Jeseníku v lázních. Ale Ditterse je z Javorníku, byl tady na zámku. 00:13:01-8

E.: To je skladatel nebo kdo to je? 00:13:06-7

R1: Skladatel a dirigent. Tam jak je ta základní nebo umělecká škola, tak tam bydlel. To je jeho, však se říká Dittersův dům. 00:13:22-2

E.: Tak to je taková osobnost tady, že? 00:13:26-5

R1: Je, významná. On byl i ve Vídni jako skladatel a dirigent. Zemřel v Červeným Hrádku v Čechách. On se odstěhoval odtud pak. 00:13:46-4

E.: Takže ty obchody tady nemáte moc, jste říkal. 00:13:52-0

R1: No těch obchodů, tak ono je jich, ale to jsou takový... tři nebo čtyři Vietnamci... 00:13:57-6

E.: Jo, jako všechno tady neseženete, asi to není dostatečný z tohoto hlediska. 00:14:05-5

R1: Boty, co mám, tak jsou z Polska. 00:14:09-9

E.: A sociální služby, třeba pro seniory? 00:14:13-6

R1: Jsou tu dva domovy důchodců. 00:14:17-3

E.: On je tady ještě v Kobyle, že? 00:14:19-2

R1: No, v Javorníku jsou dva. Jeden na naproti bývalým lesům, to je charity. Druhej je státní, u kostela. A pak je v Kobyle. 00:14:36-2

E.: Ta charita má i nějaký sociální pracovníky, co chodí takhle? 00:14:41-9

R1: Myslím si, že i chodí. 00:14:45-0

E.: To nemáte zkušenost? 00:14:48-0

R1: Ne, za mnou nechodí. (smích) 00:14:51-0

E.: Takže nějaký nedostatky tady řešíte tím, že jezdíte do toho Polska? 00:14:58-2

R1: No, já tam nejezdím nakupovat, tak zkušenosti nemám. Nechodím ani u nás nakupovat, kdyby mi žena nekoupila boty, tak chodím bosky. Ale hodně jezděj do Polska nakupovat. 00:15:18-1

E.: Tady jste tedy prožili celý život, chtěli jste se jenom odstěhovat do té Kroměříže... 00:15:22-3

R1: Ale to byla jenom taková chvilková. Ani nevím proč, to už je tak dlouho. 00:15:33-0

E.: Takže potom se vám tady tak líbilo, že jste tady zůstali. A co vaše děti? 00:15:37-0

R1: Kluk je tady, má autoservis tam jak jsou hasiči. Dcera učí v Jeseníku v lázních, na té škole tam. 00:15:59-7

E.: A oni se nechtěli vystěhovat odtud? 00:16:01-6

R1: No, Jirka ne. On byl asi dva roky v Praze jako automechanik a rychle přišel zpátky a zůstal tady. Jana je celou dobu v Jeseníku. 00:16:17-2

E.: Asi za váma jezdí, ne? 00:16:20-9

R1: Jo, jednou za 14 dní. 00:16:28-9

E.: Jaké máte vztahy s rodinou celkově? 00:16:33-4

R1: Dobrý 00:16:33-9

E.: Pomáhají vám? 00:16:35-1

R1: No, my bydlíme tady s Jirkou (syn). Oni bydlí dole, my nahoře. Zatím to jde, zatím nás nevyhazují, tak dobrý (smích). 00:16:54-4

E.: A s čím vám pomáhají? Co spolu řešíte? 00:16:57-2

R1: Všechno. Se mnou teda minimum. To spíš moje žena je taková energická, tak to spíš s Jirkou řeší oni. Já se jim do toho moc neplantám, mě, kdyby ste se zeptala, jakej mám důchod, tak ani to nevím. Všechno jde přes moji ženu. (smích) 00:17:23-5

E.: A mezi vrstevníky máte přátele? 00:17:31-7

R1: Pár jich je, ale minimum. 00:17:37-5

E.: A kde se setkáváte nebo co spolu děláte? 00:17:39-4

R1: To setkávání je minimální, protože já většinou chodím s tím našim dichotech, s tím co jste viděli, bílej. Nebo autem jezdím někam. Jinak mezi důchodce nechodím. Nemám rád takový ty řeči, tady mě píchá, včera mě píchlo tam a zítra mě určitě píchne pod kolenem. Radši nechodím nikam. 00:18:13-9

E.: Radši s mladýma? 00:18:15-4

R1: Spíš sám 00:18:21-1

E.: A sousedé pomáhají? Jaké máte vztahy? 00:18:27-5

R1: Se sousedama máme vcelku dobrý vztahy, nehádáme se. 00:18:34-6

E.: Vidáte se? 00:18:36-1

R1: Oni jsou o generaci mladší, takže to ne. Těžko se s nima bavit, oni mají jináčí problémy a baví se o jiných věcech, než my. 00:18:53-8

E.: A k nějakým jiným událostem, co tady dělá třeba město? 00:19:01-7

R1: Tak zítra máte velkou slávu Dny Javornicka. To bývá několikrát do roka, pálení čarodějnic a takový to. Já hodně jezdím do toho Pačkova na ty akce. Teď jsem tam byl a měli to dobře zorganizovaný. Noc Muzeí, tam je krásný muzeum plynu, to je udělaný z plynárny a pak je tam soukromý muzeum automobilů. To jsou veterány. Ale vesměs americký ty velký bouráky a to má nějaký soukromník, on je z Varšavy. No, musí být zazobanej, protože sem lítá vrtulníkem. 00:19:59-0

E.: To má na chvílku půjčený nebo to je stálý? 00:20:01-8

R1: Ne, on má celej vršek Pačkova prakticky. 00:20:06-0

E.: Jo, tak to je nějaký magnát tam polskej. A toho neznáte takhle? 00:20:10-9

R1: Ne 00:20:14-1

E.: Ale do toho Polska jezdíte za těmi přáteli, ne? 00:20:17-0

R1: Jo, oni sem, já tam. Ale víc já tam. Ten Romančík teda jezdí často sem, říkám, že dvakrát i třikrát za týden. Když dáváme dohromady nějakou tu knížku, tak je tu skoro každé den. 00:20:37-0

E.: To teda spíš s tím Polákem, než že byste se stýkal tady v Česku? 00:20:42-5

R1: Tady mám toho Mirka Valuškoviho, sem tam ty rybáře, pokecám s nima, ale jinak... 00:20:54-2

E.: A co děláte ve volném čase? To focení... 00:20:56-0

R1: Já se motám okolo těch fotek hlavně. A pak, jsem říkal, že vnuk Danek, jezdí motokros, tak jezdím s nima po závodech. 00:21:10-8

E.: A zkoušíte taky nějaký motorčky, jezdit? 00:21:15-2

R1: Já? Já ji ani nezvednu, ne ještě abych na ni jel. (smích) 00:21:19-9

E.: A něco jiného? 00:21:23-0

R1: Já spíš vezmu vždycky toho Buddyho a chodíme ven. 00:21:31-8

E.: Jo, se psem. Tak na procházky tady. Po Javorníku chodíte nebo i někde mimo? 00:21:37-0

R1: Aj třeba na Rychleby a nebo sedneme do auta a jedeme do Nýznerova a tam chodíme, tam jsme na celý den. 00:21:50-8

E.: Kolem toho vodopádu tam, ne? 00:21:53-5

R1: No a nahoru na Špičák a tady na ty. 00:21:56-9

E.: Tam není ani noha většinou, že? 00:22:00-6

R1: Ale jo, chodí tam turisté. Ale oni většinou z té druhé strany, tam od Ramzové a tak. 00:22:15-6

E.: Je něco, co tady postrádáte z hlediska využití volného času? 00:22:23-5

R1: Mně to vyhovuje, tak jak to je. 00:22:26-4

E.: Co vás teď nejvíc těší? 00:22:31-9

R1: Úspěchy vnuka a vnučky. 00:22:37-8

E.: Ti jsou tady v Javorníku nebo v Jeseníku? 00:22:41-8

R1: Vnuk a vnučka jsou tady v Javorníku. Vnuk je teď ve škole v Rýmařově, dneska přijede o půl 2 a v neděli na závody. 00:22:55-8

E.: A jak jsou staří? 00:22:59-3

R1: Danek má 18, na střední je a má vcelku úspěchy, dost velký. Vyhrává, pohárů tam má... 00:23:11-9

E.: A co on dělá? 00:23:14-0

R1: Motokros 00:23:14-2

E.: Jo motokros, tak to jezdíte s ním teda? 00:23:16-9

R1: Minulou neděli jsme byli u Litomyšle, tam bylo blata. 00:23:26-6

E.: Tak to mu to dokumentujete? 00:23:28-6

R1: No, tak já to dělám i pro sebe, protože z toho určitě nachystám nějakou výstavu. 00:23:37-4

E.: Jak se umísťuje na těch závodech? 00:23:40-3

R1: No, on do té první desítky, ale tady na Moravě mezi prvníma třema. 00:23:49-2

E.: Tak to je dobrý, to je šikovnej teda. 00:23:53-0

R1: Proto on teď jezdí do těch Východních Čech, protože tam je větší konkurence, ale vede, Esemesku vede teď. V neděli tam pojede další závod a vypadá to, že by ji mohl vyhrát. To je soutěž středisek motokrosového sportu. 00:24:12-4

E.: Mě se zdá... nebylo teď něco v Hradci Králové? Nevíte náhodou? 00:24:17-0

R1: V Litomyšli 00:24:17-4

E.: Jo, protože v Hradci taky bylo teď nějaký z motorkama 00:24:22-9

R1: To byl možná nějaký sraz. Toto bylo 25. výročí Orionu, to je velkej sponzor motokrosu v republice, v rámci republiky. 00:24:44-1

E.: A vnučka? 00:24:46-0

R1: Ty choděj do školy, obě a tam jim to jde. Terežka chodí do čtvrté a Amálka z Jesejku ani nevím. (smích) První rok na gympl, ale ona dělala i předtím gympl, jak je od té páté. Tak teď je první rokem na tom vyšším. 00:25:12-3

E.: A ta sem jezdí taky tak nějak s mamkou? 00:25:15-2

R1: Ona i sama 00:25:18-5

E.: Tak tady má bratrance, sestřeni. Asi spolu vycházej dobře, ne? 00:25:22-3

R1: Jo, to jo 00:25:23-8

E.: A širší rodina? Vidáte se? 00:25:28-4

R1: Kdysi jo, ale teď už málo, protože to cestování a takový.... 00:25:34-1

E.: A trápí vás něco teď nebo máte nějaké nesnáze? 00:25:42-0

R1: Ani bych řekl, že ne. Vždycky říkám úměrně k svému věku. Co člověk může... jinak je to ve vašich letech a jinak teď v těch našich. Proto tvrdím, že nechodím mezi důchodce, kde se mluví o těch nemocích. V ten moment bych je měl asi všechny. 00:26:10-2

E.: Co je pro vás důležité v osobním životě? 00:26:17-1

R1: Tak, ono takový obligátní je to zdraví. Hlavně, aby okolo toho bylo dobrý. 00:26:31-6

E.: Takže hlavně to zdraví, aby se drželo. 00:26:36-7

R1: No, a rodina a takový to obyčejný. Že bych měl nějaký velký plány stát se prezidentem, to nemám. 00:26:50-8

E.: No, tak vy jste toho tady dokázal docela dost. 00:26:54-4

R1: No, tak to v Javorníku na tom místě, ale jinak jsem se nijak netlačil mimo Javorník. 00:27:06-1

E.: A co byste změnil na Javorníku nebo tady na okolí? 00:27:13-8

R1: Upřímně řečeno, štve mě, co dělají tady na tom náměstí a co udělali tady s tou nádražní ulicí. 00:27:20-3

E.: Oni dělají nějaký rekonstrukce? 00:27:22-4

R1: To si myslím, že je trochu přehnaný. Nejvíc mě teda naštvá, když skáceli lípu, která byla v 45 roce zasazena na počest ukončení světové války. Starosta při

oslavách 8. května mluví o tom, abysme na to nezapomněli a nevím co, a 14 dní před tím skácí lípu. Nejstarší prakticky pomník k ukončení války. [00:27:54-3](#)

E.: Proč to skáceli? [00:27:56-8](#)

R1: Protože dělali náměstí a musejí tam dát kostky. [00:28:01-5](#)

E.: Tak to dopadne jak v Jeseníku. [00:28:02-6](#)

R1: No, však to bude přesně to samý. [00:28:06-3](#)

E.: To je hrozný ale, proč tu zeleň kácej, to taky nechápu. [00:28:08-8](#)

R1: Teď už můžou vysadit deset, dvacet líp, to už je jedno, ale už to nebude ta, která byla po válce. [00:28:16-2](#)

E.: No, už to není ten symbol. [00:28:18-2](#)

R1: Není to ta... teď jsem to říkal členovi rady, než jste přišli před chvílkou. Jsem ho chytl, jsem měl zrovna takovou bojovou náladu. Starostu jsem nechytl, jinak bych vytřel zrak aj jemu. [00:28:44-6](#)

E.: A co vám na to řekl? [00:28:45-0](#)

R1: No nic, co může. [00:28:51-8](#)

E.: A jinak tady celkově s lidma tady? [00:28:54-3](#)

R1: A tak já vycházím, nikdy jsem se nemusel schovávat před lidma nebo jezdit na oběd autem, aby mě neviděli. Vždycky jsem chodil pěšky a trvalo to dlouho, protože s každým koho jsem potkal, tak jsem si pokecal. Já si nemůžu stěžovat. Asi kdyby to bylo blbý, tak už nejsem v Javorníku. By mě lidi vykousali. [00:29:20-5](#)

E.: Tak jo, takhle to asi bude všechno. Moc vám děkuju. [00:29:25-8](#)

Příloha č. 3 – Fotografie domova důchodců

Vlastní zdroj

Příloha č. 4 – Fotografie knihovny respondenta 4

Vlastní zdroj